

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Veronika Michaličková

Odpovědnost za ztráty na životním prostředí

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. BcA. Tereza Fabšíková, Ph.D.

Katedra: Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 30.06.2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 125 727 znaků včetně mezer.

Veronika Michaličková

V Praze dne 30.06.2024

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala JUDr. BcA. Tereze Fabšíkové, Ph.D., za odborné vedení mé práce, podnětné připomínky, rady, a především za její čas.

Dále děkuji svému manželovi a celé své rodině za bezmeznou podporu při psaní této diplomové práce a během celého studia.

Obsah

Úvod.....	1
1 Ochrana životního prostředí a odpovědnost v právu životního prostředí.....	3
1.1 Systém právní odpovědnosti v českém právu životního prostředí	4
1.2 Základní úprava v českém právním řádu.....	4
1.2.1 Ústavní základ a subjekty požívající ochranu	4
1.2.2 Zákony a podzákoné právní předpisy.....	5
1.2.3 Evropské a mezinárodní právo v ochraně životního prostředí.....	6
1.3 Základní pojmy pro odpovědnost v právu životního prostředí.....	7
1.3.1 Životní prostředí.....	7
1.3.2 Ochrana životního prostředí.....	7
1.3.3 Nástroje ochrany životního prostředí	8
1.3.4 Odpovědnost.....	9
1.3.5 Ztráty na životním prostředí a ekologická újma.....	10
1.3.6 Udržitelný rozvoj.....	11
2 Delikt ní odpovědnost v právu životního prostředí.....	13
2.1 Trestní odpovědnost	13
2.2 Správní odpovědnost	15
3 Odpovědnost za ztráty na životním prostředí v mezinárodním právu	16
3.1 Mezinárodní právo životního prostředí obecně	16
3.1.1 Subjekty důležité pro životního prostředí v mezinárodním právu	17
3.2 Odpovědnost za ztráty na životním prostředí v mezinárodním právu.....	19
3.3 Prameny práva v mezinárodním právu životního prostředí.....	20
3.4 Luganská úmluva.....	20
3.4.1 Důležité pojmy v Luganské úmluvě.....	21

3.4.2	Klíčové instituty v Luganské úmluvě.....	21
3.4.3	Shrnutí Luganské úmluvy	22
3.5	Další mezinárodní dokumenty v oblasti odpovědnosti za ztráty na životním prostředí.....	23
4	Odpovědnost za ztráty na životním prostředí v právu Evropské unie	24
4.1	Základy pro odpovědnost za ztráty na životním prostředí v primárním právu EU	24
4.1.1	Zelená a bílá kniha	25
4.2	Sekundární právo Evropské unie a odpovědnost za ztráty na životním prostředí.....	25
4.3	Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí.....	26
4.3.1	Důvody přijetí Směrnice 2004/35/ES	26
4.3.2	Základní instituty a přehled úpravy Směrnice 2004/35/ES.....	27
4.3.3	Provádění, hodnocení a vývoj Směrnice 2004/35/ES	30
5	Odpovědnost za škodu	34
5.1	Odpovědnost dle občanského zákoníku	34
5.2	Prevenční povinnost	35
5.3	Náhrada škody dle občanského zákoníku.....	36
5.4	Zvláštní ustanovení o odpovědnosti za škodu dle občanského zákoníku.....	37
5.5	Problémy se soukromoprávní odpovědností za škody dle občanského zákoníku	39
6	Odpovědnost za ekologickou újmu.....	41
6.1	Ekologická újma dle zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí	41
6.1.1	Uplatňování odpovědnosti za ekologickou újmu dle zákona o životním prostředí	42
6.2	Ekologická újma dle zákona č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmě a o její nápravě.....	43
6.2.1	Uplatňování odpovědnosti za ekologickou újmu dle zákona o ekologické újmě ...	45

6.2.2	Další důležité instituty zákona o předcházení ekologické újmě	48
6.2.3	Uplatňování zákona o ekologické újmě v praxi	48
6.3	Odpovědnost za ekologickou újmu dle jednotlivých složkových zákonů.....	49
	Závěr.....	51
	Seznam použitých zdrojů	53
	Abstrakt	58
	Abstract	59

Úvod

V posledních letech se v právním světě i v široké veřejnosti rozvíjí diskuze o nutnosti chránit životní prostředí. Negativní dopady lidských činností na přírodu jsou stále patrnější, což vyvolává naléhavou potřebu zavádět účinná opatření k její ochraně. Právo hraje v tomto ohledu zcela klíčovou roli, neboť právní nástroje umožňují jednak regulaci lidských činností, které poškozují či ohrožují životní prostředí a zároveň působí preventivně jako prostředek pro odrazení od takového konání.

Právo životního prostředí zaujímá nezastupitelnou roli jak v národních právních systémech, tak na mezinárodní úrovni. Právní úprava ochrany životního prostředí zahrnuje různé nástroje, mezi které patří mimo jiné právě odpovědnost za ztráty na životním prostředí. Odpovědnost za ztráty na životním prostředí je tématem této diplomové práce, která provede komplexní rozbor dané problematiky.

Diplomová práce si klade za cíl analyzovat právní úpravu odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v českém, evropském i celosvětovém kontextu. Cílem je nejen popsat a rozebrat tento právní nástroj, ale také zhodnotit efektivitu a identifikovat slabé stránky současné právní úpravy.

První kapitola práce poskytuje širší úvod do oblasti právní odpovědnosti za ztráty na životním prostředí. V této části je nastíněna základní úprava této problematiky v českém právním řádu, včetně ústavních základů, zákonné a podzákonné úpravy. Dále jsou zde definovány základní pojmy, jako je například odpovědnost či ztráta na životním prostředí.

Druhá kapitola se zaměřuje na deliktní odpovědnost v právu životního prostředí. Deliktní odpovědnost je rozdělena na trestní a správní odpovědnost. Výklad o těchto druhích odpovědnosti je zde zařazen za účelem ucelenosti zpracování problematiky a lepšího pochopení odpovědnosti za ztráty na životním prostředí.

Jelikož je ochrana životního prostředí také globální výzvou, neboť přírodní zdroje a ekosystémy často přesahují hranice jednotlivých států, je třeba na problematiku nahlížet také z nadnárodní perspektivy. Z toho důvodu jsou národní právní řády výrazně ovlivňovány mezinárodními právními dokumenty. Česká republika je členským státem Evropské unie, což znamená, že na české právo má silný vliv především evropská legislativa. Práce se z těchto důvodů věnuje otázkám odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v mezinárodním a evropském právu.

Třetí kapitola zkoumá odpovědnost za ztráty na životním prostředí v mezinárodním právu, kde je pozornost věnována mezinárodním úmluvám a dokumentům. Největší prostor zaujímá

v této kapitole výklad o Luganské úmluvě, která je klíčovým dokumentem problematiky odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v mezinárodním právu.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na právní úpravu odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v rámci Evropské unie, a rozebírá především Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí.

Pátá kapitola je věnována obecné úpravě soukromoprávní odpovědnosti za škodu dle občanského zákoníku. Popsána je zde prevenční povinnost, která je v souladu s jednou z nejdůležitějších funkcí práva životního prostředí, a to funkcí preventivní. Prostor je v této kapitole věnován výkladu o náhradě škody dle občanského zákoníku a také zvláštním ustanovením o odpovědnosti za škodu, jako je například odpovědnost za škodu vzniklou z provozní činnosti. Tato kapitola se zaměří i na nedostatky a problémy odpovědnosti za škodu dle občanského zákoníku.

V šesté a poslední kapitole je vyložena odpovědnost za ekologickou újmu, která představuje druhou větev právní odpovědnosti za ztráty na životním prostředí. Definice ekologické újmy se nachází ve dvou zákonech: v zákoně č. 17/1992 Sb., o životním prostředí a v zákoně č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmy a její nápravě, který vychází ze Směrnice 2004/35/ES. Kapitola zahrnuje definice, pravidla uplatňování odpovědnosti dle zákona o ekologické újmě, i důležité instituty. I tato úprava má své nedostatky, které budou v sedmé kapitole rozebrány.

1 Ochrana životního prostředí a odpovědnost v právu životního prostředí

Není přehnaným tvrzením, že ochrana životního prostředí představuje nezbytnou podmínku pro udržitelný rozvoj biosféry a také společnosti. Nejde o záležitost, kterou by se měli zabývat jednotlivci, společnosti či celé státy, ale jde o problém globální, jehož řešení vyžaduje kooperaci všech. Proto je nutné věnovat ochraně a zachování životního prostředí náležitou pozornost a zdokonalovat prostředky ochrany přírody také v právním světě.

Přestože v poslední dekádě dochází k narůstajícímu zájmu o environmentální tematiku a ochranu životního prostředí, rozsáhlé empirické studie a monitorování ekosystémů konzistentně poukazují na to, že bude třeba se nejen o toto téma zajímat, ale také aktivně konat.

Jedním z nástrojů ochrany životního prostředí je právní regulace a legislativa. Dalo by se říci, že pro implementaci ochranných opatření jde o nástroj klíčový. Inovace, rozvoj a zvyšování povědomí o právní úpravě, která slouží k ochraně životního prostředí, mohou být nezbytné k efektivnímu řešení ochrany životního prostředí.¹

V kontextu rychle se měnící globální situace je oblast práva týkajícího se ochrany životního prostředí charakteristická vysokou mírou dynamiky změn a vývoje. Právo je vyzýváno reagovat nejen na současné problémy spojené s ochranou životního prostředí, ale také na ty nově vznikající, které představují situace dříve pro zákonnou úpravu neznámé. Jako příklad lze uvést rostoucí vliv právnických osob na životní prostředí a s tím spojenou nutnost vyvozovat i jejich odpovědnost.

Pro ochranu životního prostředí je velmi důležitá právní odpovědnost. Ta má, zjednodušeně řečeno, jeden hlavní, společný cíl, který platí pro všechny druhy právní odpovědnosti v právu životního prostředí, a to jeho ochranu. Odpovědnost je postavena na třech základních principech, které se uplatňují postupně. Prvním z nich je princip prevence, který klade důraz na předcházení vzniku újmy na životním prostředí prostřednictvím především regulace činností, které by mohly být potenciálně škodlivé. Druhý princip, princip nápravy, vyžaduje, aby bylo v případě poškození životního prostředí vše uvedeno do původního stavu, popřípadě poskytnuta adekvátní kompenzace. Třetím a posledním principem je princip sankce, jehož účelem je nejen pachatele potrestat, ale také působit preventivně.²

¹DAMOHOŘSKÝ, Milan, FRANKOVÁ, Martina, SOBOTKA, Michal. *Půda, voda a krajina – adaptace na klimatické změny z pohledu práva*. Beroun: Eva Rozkotová, 2017, s. 5-6.

²DAMOHOŘSKÝ, Milan. *České právo životního prostředí: Czech environmental law*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta Praha, 2003, s. 36.

1.1 Systém právní odpovědnosti v českém právu životního prostředí

Právní odpovědnost v oblasti práva životního prostředí lze označit také jako ekologicko-právní odpovědnost. Jak již bylo zmíněno, odpovědnost v právu životního prostředí představuje důležitý nástroj pro ochranu a udržitelný přístup k přírodním zdrojům a ekosystémům. Pojem ekologicko-právní odpovědnosti zahrnuje na jedné straně delikttní odpovědnost, která se dělí na trestněprávní a správní. Na straně druhé je zde pak právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí, jež se dělí na odpovědnost za škodu a odpovědnost za ekologickou újmu.³

V dalších kapitolách se tato práce věnuje především odpovědnosti za ztráty na životním prostředí, která je tématem diplomové práce, konkrétně tedy odpovědnosti za škodu a odpovědnosti za ekologickou újmu. Delikttní odpovědnost však bude pro ucelenost výkladu také v následujícím textu krátce rozebrána.

1.2 Základní úprava v českém právním řádu

Právní odpovědnost v oblasti ochrany životního prostředí představuje klíčový nástroj pro jeho ochranu a jehož význam nabývá v posledních letech na důležitosti. Tento trend je patrný nejen na národní úrovni, ale stále více také na úrovni evropské a mezinárodní. O nadnárodním aspektu bude pojednáno v textu níže. Důležitost právní odpovědnosti jakožto nástroje k ochraně životního prostředí dokazuje, že trvale udržitelný rozvoj a příznivé životní prostředí je základním předpokladem pro další vývoj lidstva a všech ekosystémů.

1.2.1 Ústavní základ a subjekty požívající ochranu

Základem právní odpovědnosti na úseku práva životního prostředí v České republice jsou jednotlivé články ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

Ústava již v preambuli zdůrazňuje povinnost chránit přírodní bohatství jako jednu z fundamentálních zásad České republiky. Následně je pro toto téma důležitý článek 7 Ústavy, který rozšiřuje tuto povinnost státu. Dle tohoto článku má stát nejen chránit přírodní bohatství, ale také zajistit šetrné využívání přírodních zdrojů. Toto ustanovení představuje klíčový základ,

³JANČÁŘOVÁ, Ilona, BAHÝLOVÁ, Lenka, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, VOMÁČKA, Vojtěch. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 14.

jenž umožňuje státu regulovat činnosti, které by mohly mít negativní vliv na životní prostředí, a tedy ohrozit trvale udržitelný rozvoj.

V článku 11 odst. 3 Listiny nalezneme vztah mezi vlastnickým právem a životním prostředím. Dle tohoto článku nesmí výkon vlastnického práva poškozovat vedle zdraví také přírodu a životní prostředí. V Listině je podstatný především článek 35, neboť stanovuje nejen práva, ale i povinnosti jednotlivců a společnosti související s životním prostředím. Významný je zvláště v článku 35 odst. 1 Listiny, který uvádí, že každý má právo na příznivé životní prostředí. V průběhu let tento článek otevřel debatu o subjektech, tedy kdo je vlastně „každý“. Vyústilo to v několik interpretací a diskuzí o tom, zda jsou tohoto práva oprávněny domáhat se kromě osob fyzických i osoby právnické, jejichž počet a vliv ve společnosti stále roste.

Touto otázkou se zabýval i Ústavní soud, a je patrné, že se právní interpretace v této oblasti postupně vyvíjela. Na základě nálezu Ústavního soudu⁴ lze nyní dospět k závěru, že právnické osoby nejsou samy o sobě nositelky práva na příznivé životní prostředí, ale fyzické osoby mohou právo na příznivé životní prostředí uplatňovat i prostřednictvím spolků. Spolky tak mohou být v určitých případech aktivně legitimovány, pokud osoby, které jsou členy tohoto spolku, jsou dotčeny na právu na příznivé životní prostředí. Z tohoto závěru tedy vyplývá, že za splnění určitých podmínek má i právnická osoba právo na příznivé životní prostředí. Tento vývoj v judikatuře Ústavního soudu ukazuje na dynamickou povahu právního výkladu a adaptaci právního systému na stále se měnící společenské a ekologické podmínky.

1.2.2 Zákony a podzákoné právní předpisy

Na ústavní rámec navazují zákonné a dále podzákoné právní předpisy. V České republice existuje celá řada zákonů a podzákoných právních předpisů, které se týkají odpovědnosti v právu životního prostředí. Tyto právní dokumenty pokrývají široký rozsah oblastí. Některé z nich mají za cíl upravit ochranu životního prostředí obecně, jiné jsou konkrétně zaměřené na určité oblasti, jako například na ochranu ovzduší, vody či na úpravu odpadového hospodářství. Učinit vyčerpávající výčet není pro toto téma nezbytné, budou zde tedy uvedeny pouze příkladem některé nejdůležitější z nich:

- Zákon č. 17/1992 Sb., o ochraně životního prostředí (dále jen „zákon o životním prostředí“) – tento zákon uvádí obecné principy ochrany životního prostředí,

⁴Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 59/14, bod 22.

práva a povinnosti orgánů státní správy a samosprávy, ale také právnických a fyzických osob. Definuje i několik důležitých pojmů, z nichž některé budou uvedeny níže.

- Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (dále jen „zákon o ochraně přírody a krajiny“) – v tomto zákoně se zákonodárce zaměřil na ochranu přírodních zdrojů, určuje obecné zásady ochrany přírody a také definuje jednotlivé druhy zvláště chráněných území. Rovněž stanovuje práva a povinnosti, uvádí orgány ochrany přírody a jejich pravomoci.
- Zákon č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmy a její nápravě (dále jen „zákon o ekologické újmě“) – tímto zákonem se chrání vybrané složky životního prostředí před ekologickou újmou, které musí dosahovat určité intenzity následků. Tento zákon je více rozebrán dále v textu.
- Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách (dále jen „zákon o vodách“) – regulace ochrany konkrétních složek životního prostředí, vodních zdrojů. Dále upravuje správu vodních zdrojů, práva a povinnosti v oblasti vodního hospodářství.
- Zákon č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší (dále jen „zákon o ochraně ovzduší“) – tento zákon řeší problematiku znečištění ovzduší, zdroje znečištění a monitorování kvality ovzduší.

Zákonů spadajících do práva životního prostředí souvisejících s odpovědností za ztráty na životním prostředí je celá řada, o některých z nich bude ještě v textu pojednáno. Kromě zákonů, které se zaměřují výlučně na právo životního prostředí, jsou pro ochranu životního prostředí a odpovědnost důležité i zákony spadající do jiných oblastí. Zmínit lze tak například zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“), zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“), či celou řadu zákonů spadajících pod správní právo.

Tyto zákony jsou doplněny vyhláškami či nařízeními vlády, které detailněji specifikují pravidla pro různé oblasti ochrany životního prostředí. Pro příklad lze uvést nařízení vlády č. 295/2011 Sb., o způsobu hodnocení rizik ekologické újmy a bližších podmínkách finančního zajištění, v souvislosti se zákonem o předcházení ekologické újmy.

1.2.3 Evropské a mezinárodní právo v ochraně životního prostředí

Jak již bylo zmíněno, k efektivní ochraně životního prostředí a uplatňování odpovědnosti v tomto odvětví je nezbytné spolupracovat i na nadnárodní úrovni. Vzhledem k důležitosti

evropského a mezinárodního práva jsou oběma těmto věnovány vlastní kapitoly, které se zaměřují na odpovědnost za ztráty na životním prostředí v evropském a mezinárodním právu.

1.3 Základní pojmy pro odpovědnost v právu životního prostředí

Pro hlubší pochopení tohoto tématu je nezbytné nejprve se seznámit s důležitými pojmy, mezi které patří mimo jiné definice životního prostředí, odpovědnosti a další.

1.3.1 Životní prostředí

Definování životního prostředí je v daném tématu naprosto zásadní. Tato definice nejen vymezuje teoretický rámec, ale také konkretizuje, co je v pojmu obsaženo, tedy které složky životního prostředí je nutné chránit.

Základní pojmy potřebné k pochopení ochrany životního prostředí uvádí zákon o životním prostředí. Tento zákon obsahuje zároveň legální definici životního prostředí, a to v § 2: *„Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie“*. Výčet zde uvedených složek životního prostředí je pouze demonstrativní, definice je tím pádem velmi široká. Složky životního prostředí zahrnují nejen biotické prvky (jako například organismy), ale také prvky abiotické (například horniny či ovzduší).

Lze tedy říci, že životním prostředím je souhrn faktorů, které vytvářejí prostředí pro život nejen veškerých organismů (včetně člověka), ale i pro existenci dalších neživých prvků, jak uvádí například i judikatura Nejvyššího správního soudu.⁵

1.3.2 Ochrana životního prostředí

Zákon o životním prostředí rovněž výslovně specifikuje v ustanovení § 9 ochranu životního prostředí, jako komplexní soubor činností, *„jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku“*.

⁵Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 2. 2020, č. j. 6 As 104/2019-70.

Tato definice umožňuje rozdělení do dvou základních kategorií ochrany životního prostředí. Konkrétně jde o složky defenzivní a ofenzivní. Každá z těchto složek zahrnuje specifické aktivity přispívající k ochraně životního prostředí.

Defenzivní složka ochrany životního prostředí se zaměřuje na takové činnosti, jimiž se předchází nebo omezuje potenciální ohrožování či znečišťování životního prostředí. Tato složka obvykle zahrnuje legislativní opatření, jako jsou různé zákazy nebo povinnosti získat povolení pro určité činnosti, které mohou mít negativní vliv na životní prostředí. Hlavním cílem těchto opatření je minimalizovat vliv lidských aktivit na životní prostředí před tím, než dojde k jakémukoli znečištění.

Ofenzivní složka ochrany životního prostředí zahrnuje ty aktivity, které mají za cíl řešit již existující problémy, tedy nastalé znečištění nebo poškození životního prostředí. Jsou to opatření, kterými se znečišťování či poškozování omezuje a odstraňuje. Tato kategorie obsahuje například uvedení znečištěných částí životního prostředí do jejich původního stavu, dále také ale opatření, která mají za úkol škody na životním prostředí zmírnit, či provedení jiných náhradních plnění.⁶

Ofenzivní i defenzivní složky ochrany životního prostředí jsou zásadní pro obnovu a zachování ekosystémů a biodiverzity. Přispívají svými nástroji k trvale udržitelnému rozvoji, který je rozveden níže.

1.3.3 Nástroje ochrany životního prostředí

Výše zmíněné činnosti defenzivní a ofenzivní složky ochrany lze nazvat také nástroji ochrany životního prostředí. Tyto nástroje se dělí na dvě skupiny. V první skupině se nachází nástroje přímého působení, ve druhé pak nástroje nepřímého působení.

Nástroje přímého působení jsou právně vymahatelné a tím pádem mají přímo vynutitelný vliv na chování jednotlivců. V rámci této kategorie jde především o nástroje administrativně-právní, které zahrnují legislativní opatření jako jsou příkazy, zákazy, ale patří sem také právní odpovědnost, o které pojednává tato práce. Tyto nástroje jsou klíčové pro pevná pravidla chování v kontextu ochrany životního prostředí. Kromě těchto sem dále patří nástroje koncepční, které se primárně zaměřují na dlouhodobé plánování a strategické řízení ochrany životního prostředí prostřednictvím různých koncepcí, programů či plánů (příkladem může být územní plán

⁶DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání.* Praha: C.H.BECK, 2007, s. 29.

či plán odpadového hospodářství kraje). Koncepční nástroje umožňují systematicky řešit problémy životního prostředí v delším časovém horizontu.

Mezi nástroje nepřímého působení řadíme především ekonomické nástroje. Tyto nástroje využívají principu ekonomické stimulace a vytvářejí tak podněty k ekologicky vhodnému chování. Znamená to tedy, že ekologicky vhodné chování je ekonomicky výhodné (pozitivní ekonomická stimulace) a naopak ekologicky nevhodné chování je zároveň ekonomicky nevýhodné (negativní ekonomická stimulace).⁷ Jde o motivaci k chování šetrnému k životnímu prostředí. Do této kategorie spadají různé daně, dotace či poplatky. Příkladem může být poplatek za odebrání podzemních vod dle zákona o vodách.⁸ Tento konkrétní poplatek podporuje udržitelné využívání vodních zdrojů a zabraňuje zbytečnému plýtvání.

Nástroje přímého i nepřímého působení jsou nezbytné pro předcházení poškozování a znečišťování životního prostředí a podporu ochrany.

1.3.4 Odpovědnost

Odpovědností se v obecném rámci rozumí povinnost osob nést následky za své jednání či za výsledky takového jednání. Odpovědnost dále může vzniknout také na základě protiprávního stavu.⁹ V právním světě je podstatná odpovědnost právní, avšak nejedná se o jedinou odpovědnost ve společnosti, kterou rozeznáváme.

Právní odpovědnost lze chápat jako zvláštní druh právního vztahu, který vzniká, když dojde k porušení závazné právní povinnosti. Toto porušení práva následně vyvolává vznik nové právní povinnosti, která má sankční charakter. K zajištění fungování právního systému je tento mechanismus klíčovým prvkem. Zajišťuje se jím, že každé porušení právních norem je odpovídajícím způsobem sankcionováno.

Právní odpovědnost je definován specifickým obsahem, který zahrnuje soubor předpokládaných nepříznivých právních důsledků v reakci na porušení práva, a dále také prvek státního donucení. Tyto právní důsledky jsou koncipovány tak, aby bylo zajištěno dodržování práva. Od ostatních odpovědností se ta právní odlišuje především vynutitelností, závazností a všeobecností.

⁷DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 36-40.

⁸Viz. § 88 a násl. zákona o vodách.

⁹VEČEŘA, Miloš, HARVÁNEK, Jaromír. *Teorie práva v příkladech. 3., aktualizované vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 300.

Kromě právní odpovědnosti dále mluvíme o odpovědnosti politické, tedy odpovědnosti za výkon politické funkce. Ústavní odpovědností rozumíme spojení politické a právní odpovědnosti. Následně nelze nezmínit odpovědnost morální. Morální odpovědnost nemá přímé důsledky v právním světě, ale motivuje k odpovědnému chování i mimo zákonný rámec. Odkazuje na etické normy a principy, které by každý jednotlivec měl dodržovat. Porušení morální odpovědnosti často vede k vnitřnímu pocitu viny v rozporu se svědomím, ale také k sociálnímu odsouzení veřejností.¹⁰

Téma této diplomové práce je zaměřeno na odpovědnost za ztráty na životním prostředí, která se dělí na odpovědnost za škodu a odpovědnost za ekologickou újmu, jak bylo vyloženo výše. Tyto formy odpovědností vznikají v důsledku porušení určité primární povinnosti, která může být stanovena legislativou, rozhodnutím státního orgánu či smluvním ujednáním. Odpovědnost za ztráty na životním prostředí představuje jeden ze základních nástrojů pro regulaci s nakládáním a pro ochranu životního prostředí.¹¹ V dalších kapitolách bude tato problematika podrobněji analyzována a rozvedena s cílem poskytnout hlubší výklad související s odpovědností za ztráty na životním prostředí.

1.3.5 Ztráty na životním prostředí a ekologická újma

Pro toto téma je dále důležité definovat si ztrátu na životním prostředí. Jedná se společný, zastřešující pojem jak pro škodu, tak také pro ekologickou újmu. Takové rozdělení slouží pro rozlišení mezi materiální ztrátou (škoda) a ztrátou imateriální (ekologická újma), jež nastávají v důsledku negativních vlivů na životní prostředí.¹²

Pod pojmem škoda je tedy třeba v tomto kontextu rozuměna škoda materiální. Jedná se tedy o ekonomicky měřitelnou ztrátu na majetku. Materiální škoda se týká těch složek životního prostředí, které jsou věcmi v právním slova smyslu a jsou předmětem majetkových práv. Příkladem takové škody může být poškození nebo zničení lesa, který je vlastněn fyzickou či právnickou osobou, čímž dojde ke snížení majetkové hodnoty.

Naproti tomu o ekologické újmě hovoříme v situacích, kdy dojde k imateriální ztrátě, která má negativní dopad na příznivý stav ekosystémů. Ekologická újma zahrnuje široké spektrum

¹⁰GERLOCH, Aleš. *Teorie práva. 8. aktualizované vydání. Právnické učebnice*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, s. 173-174.

¹¹DAMOHORSKÝ, Milan. *Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí*. Praha: Karolinum, 1999, s. 41-43.

¹²DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 3. přepracované a doplněné vydání*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 81.

možných negativních dopadů na životní prostředí, patří sem například degradace půdy, znečištění vodních zdrojů či znečištění atmosféry. Tyto újmy nepředstavují přímo materiální, tedy ekonomickou ztrátu na majetku osob fyzických či právnických, ale mají zásadní vliv pro příznivé životní prostředí a tedy pro trvale udržitelný rozvoj.¹³ Ekologická újma je definována zákony, ovšem pro ucelenost práce jsou tyto definice uvedeny u příslušné kapitoly, která se ekologickou újmou zabývá.

Důsledkem ztráty na životním prostředí je tak často újma na osobním vlastnictví, ale především poškození jednotlivých či více složek životního prostředí. Toto má dopady nejen na biodiverzitu, ale také na ekonomické a sociální aspekty rozvoje společnosti. Proto je důležité přistupovat k prevenci a nápravám komplexně.

1.3.6 Udržitelný rozvoj

Aby se společnost mohla dále rozvíjet, a přitom znečišťování a poškozování životního prostředí nepřekročilo únosnou míru, je třeba chovat se velmi zodpovědně. Tento přístup je nezbytný k zajištění, aby proces rozvoje lidstva neohrožoval životní prostředí do té míry, kdy by nebyla zajištěna schopnost budoucích generací uspokojovat své základní potřeby. V této souvislosti se v právní teorii a praxi, ale také mezi širokou veřejností, výrazně prosazuje koncept trvale udržitelného rozvoje, jenž představuje integrovaný přístup k ochraně životního prostředí.

Koncept trvale udržitelného rozvoje lze chápat jako jakýsi strategický cíl a zároveň způsob řízení společenského rozvoje. Udržitelný rozvoj se snaží o dosažení rovnováhy mezi ekonomickým rozvojem, sociální spravedlností a ochranou přírody. To vše s cílem zachovat biodiverzitu a regenerační schopnost přírody, a zároveň aby měly současné i budoucí generace možnost uspokojovat své základní životní potřeby. Tento pojem je definován v zákoně o životním prostředí v ustanovení § 6 jako „*takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů*“.

Legislativa v oblasti ochrany životního prostředí by tak měla být velmi flexibilní a dynamická. Musí být schopna efektivně reagovat na neustále se vyvíjející společnost a environmentální výzvy. Regulace v tomto odvětví musí být vytvářena tak, aby trvale udržitelný rozvoj podporovala a reagovala na změny. Tím lze napomáhat k udržování rovnováhy mezi potřebou uchovat všechny

¹³DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 79.

ekosystémy a rozvíjet lidské aktivity. Proto i odpovědnost za ztráty na životním prostředí musí vnímat a zohledňovat rychle se vyvíjející situaci a s udržitelným rozvojem při vytváření legislativy maximálně pracovat.

2 Deliktní odpovědnost v právu životního prostředí

Jak bylo zmíněno, ekologicko-právní odpovědnost představuje souhrnný pojem v rámci práva životního prostředí. Zahrnuje nejen odpovědnost za ztráty na životním prostředí, ale také deliktní odpovědnost. Při této formě odpovědnosti se využívají výhradně právní normy veřejného práva.

Deliktní odpovědnost zahrnuje další dvě formy. Kromě odpovědnosti trestní patří do této kapitoly i odpovědnost správní. Dalo by se tedy shrnout, že se jedná o odpovědnost za taková jednání, kterými se porušují ustanovení jednotlivých složkových zákonů na ochranu životního prostředí ve správním právu či ustanovení v trestním zákoníku.

Od odpovědnosti za ztráty na životním prostředí se deliktní liší především tím, že půjde vždy o jednání protiprávní, které odpovědnost přivodí.¹⁴ Společnou funkcí ekologicko-právní odpovědnosti je funkce preventivní (ochranná), ovšem v deliktní odpovědnosti je na prvním místě spíše funkce represivní.¹⁵

2.1 Trestní odpovědnost

Trestní právo je odvětvím veřejného práva, které postihuje nejzávažnější protiprávní činy. Chrání zájmy společnosti i jednotlivců před trestnými činy, které jsou taxativně vymezeny v trestním zákoníku.

Trestní zákoník je členěn na jednotlivé hlavy, přičemž pro právo životního prostředí je nejpodstatnější hlava VIII. zvláštní části trestního zákoníku, kde jsou kodifikovány trestné činy proti životnímu prostředí.

Ačkoliv každý z celkově sedmnácti trestných činů, které obsahuje hlava VIII. zvláštní části trestního zákoníku¹⁶, chrání jiné složky životního prostředí, společné pro tyto trestné činy je zájem společnosti na ochraně životního prostředí a jeho jednotlivých složek.¹⁷

Trestné činy proti životnímu prostředí kodifikované v trestním zákoníku by se daly rozdělit na dvě skupiny dle toho, co je jimi chráněno. První skupina obsahuje ustanovení chránící obecně životní prostředí. Patří sem ustanovení § 293 (poškození a ohrožení životního prostředí),

¹⁴JANČÁŘOVÁ, Ilona, BAHÝLOVÁ, Lenka, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, VOMÁČKA, Vojtěch. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*, op. cit., s. 105.

¹⁵Tamtéž, s. 180.

¹⁶Viz. ustanovení § 293 a násl. trestního zákoníku.

¹⁷JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Leges, 2017, s. 767.

§ 294 (poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti) a § 296, který obsahuje výkladové ustanovení. Ve druhé skupině jsou trestné činy proti životnímu prostředí zvláštní, konkrétně jde o ustanovení § 294a až § 308 trestního zákoníku. Tato ustanovení chrání jednak jednotlivé složky životního prostředí (např. § 295 – poškození lesa), dále míří na ochranu před specifickými zdroji ohrožení životního prostředí (§ 298 – neoprávněné nakládání s odpady) a také chrání životní prostředí v některých oborech lidské činnosti (např. § 307 – šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin).

Kromě trestných činů obsažených v hlavě VIII. trestního zákoníku nalezneme ustanovení využitelná pro ochranu životního prostředí i v hlavách jiných. Příkladem může být trestný čin těžké ublížení na zdraví dle ustanovení § 147 odst. 3 nebo trestný čin nedovolené výroby a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky dle ustanovení § 281 trestního zákoníku.¹⁸

Trestní právo tradičně plní několik funkcí, mezi které patří funkce ochranná, jejíž rolí je ochrana společnosti a jednotlivců před kriminalitou. Preventivní funkce slouží k tomu, aby trestná činnost nebyla vůbec páchána. Další funkcí je funkce represivní, jejíž cílem je individuálně působit na pachatele trestného činu, tedy potrestat ho za protiprávní jednání. Tato funkce je pro trestní právo typická na rozdíl od ostatních druhů odpovědnosti. Poslední funkcí je funkce regulativní, dle které trestní právo musí co nejdetailněji vymezit podmínky trestní odpovědnosti, podmínky ukládání trestů a další.¹⁹

Pro ochranu životního prostředí je podstatná především preventivní funkce, jak bylo zdůrazněno výše. Prevence je jednou ze základních zásad práva životního prostředí, protože hlavním zájmem při ochraně životního prostředí je, aby k poškozování a znečišťování životního prostředí (nad únosnou míru) vůbec nedocházelo. Následky takových jednání jsou totiž často jen velmi těžce odstranitelné, či nejsou odstranitelné vůbec. Proto by se preventivní funkce (nejen) v trestním právu při ochraně životního prostředí zkráceně dala shrnout tak, že největším zájmem je, aby se případní pachatelé trestných činů hlavy VIII. trestního zákoníku těchto protiprávních jednání vůbec nedopouštěli.²⁰

¹⁸JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání*, op. cit., s. 771.

¹⁹Tamtéž, s. 24-26.

²⁰FABŠÍKOVÁ, Tereza. *Trestněprávní nástroje ochrany životního prostředí*. Praha: Auditorium, 2021, s. 22.

2.2 Správní odpovědnost

Při porušení právní odpovědnosti v oblasti správního práva dochází k přestupkům. Přestupek je definován v zákoně č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (dále jen „přestupkový zákon“), a to konkrétně v ustanovení § 5, který říká, že „*přestupkem je společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin*“.

Obecně platí, že nástroje trestního práva mají být využity jen v těch případech, kdy pro závažnost činu nelze využít odpovědnost správněprávní. Uplatní se zde tedy zásada subsidiarity trestní represe. Důležité je také hledisko stupně společenské škodlivosti.²¹ V případě, že by určité jednání naplňovalo znaky přestupku i trestného činu, musí se vždy zkoumat veškeré okolnosti, aby bylo možné přiklonit se k jedné z odpovědností. U přestupků by se tedy dalo hovořit o takových protiprávních jednáních, která se vyznačují nižší mírou společenské škodlivosti, než jak je tomu u trestných činů dle trestního zákoníku.²²

Přestupky také na rozdíl od trestných činů nejsou vymezeny jedním zákonem. Naopak u přestupků se často hovoří o velmi komplikovaném systému, kde úprava je značně roztržštěná a jednotlivé přestupky jsou upraveny desítkami zákonů, správní právo totiž není kodifikovaným právním odvětvím a je tvořeno velkým množstvím pramenů práva.²³

Kromě přestupkového zákona je pro odpovědnost správní v právu životního prostředí důležitá celá řada zákonů. Pro příklad lze zmínit zákon č. 186/2003 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, zákon o vodách nebo zákon o ochraně přírody a krajiny.

Nejčastějším postihem za přestupky je pokuta.²⁴ Pokuta se například za přestupek dle § 116 odst. 1 písm. b) a odst. 3 zákona o vodách (nedovolený odběr povrchových/podzemních vod) vyměřuje dle toho, jaké množství vody pachatel takto neoprávněně odebral. Kromě pokuty se může také jako postih uplatňovat zákaz činnosti, který se využívá například při zákazu chovu zvířat dle ustanovení § 27b zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání. Dále se využívá propadnutí či zabránění věci, napomenutí a zveřejnění rozhodnutí o přestupku.

²¹HENDRYCH, Dušan. *Správní právo: obecná část. 9. vydání*. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 30.

²²FABŠÍKOVÁ, Tereza. *Trestněprávní nástroje ochrany životního prostředí*, op. cit., s. 15.

²³KOPECKÝ, Martin. *Správní právo: obecná část*. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 17-32.

²⁴JANČÁŘOVÁ, Ilona, BAHÝLOVÁ, Lenka, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, VOMÁČKA, Vojtěch. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*, op. cit., s. 180.

3 Odpovědnost za ztráty na životním prostředí v mezinárodním právu

3.1 Mezinárodní právo životního prostředí obecně

Mezinárodní právo životního prostředí by se dalo jednoduše definovat jako soubor právních norem mezinárodního práva, které se vztahují k problematice životního prostředí.²⁵

Problémy s ochranou životního prostředí přesahují úroveň místní, národní, a dokonce i evropskou. Nestací, aby se jeden stát snažil o zachování či zlepšování životního prostředí, pokud ostatní státy zodpovědně k přírodě nepřístupují. Je proto potřeba řešit ochranu životního prostředí v mezinárodním měřítku. Dalo by se říci, že snad více než v jiných odvětví práva je v právu životního prostředí potřeba, aby státy kooperovaly. Snažily se o zachování, a ideálně o zlepšování, jednotlivých složek životního prostředí i celých ekosystémů. Jde totiž o zájem, který je společný pro všechny, pokud naším cílem má být zachování civilizace na Zemi.

Ačkoli velká část ochrany přírody (například ochrana lesa, ochrana podzemních vod) se může prakticky vykonávat na místních úrovních, a každý stát by se tak měl snažit o zodpovědné chování k životnímu prostředí, jsou oblasti, na které státy samy nestačí. Žádný stát tak nemůže v otázkách životního prostředí jednat zcela izolovaně, alespoň ne plně účinně. Celosvětový charakter problémů ochrany životního prostředí vyžaduje, aby státy spolupracovaly na vytváření, dodržování a také uplatňování mezinárodního práva a zásad, které se týkají environmentálních problémů. Tato spolupráce je obzvláště důležitá v oblastech, které přesahují území a možnosti jednotlivých států. Velkým problémem je například narušování ozonové vrstvy, tání ledovců, znečišťování oceánů či desertifikace. Jde o témata, o kterých se hovoří v průběhu maximálně posledních desetiletí. Je to oblast poměrně mladá, velmi rychle se v dnešní době vyvíjející, a právní svět tak musí velmi pohotově reagovat.

Na úrovni mezinárodního práva byla přijata celá řada opatření, která mají napomáhat k vytváření minimálního společného režimu ochrany jednotlivých složek životního prostředí, kde původ ohrožení či složky životního prostředí přesahují území jednoho státu.²⁶

²⁵ŠTURMA, Pavel, DAMOHORSKÝ, Milan, ONDŘEJ, Jan, SMOLEK, Martin, ZÁSTĚROVÁ, Jana. *Mezinárodní právo životního prostředí. 1. část. (obecná)*. Beroun: IFEC, 2004, s. 3.

²⁶DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 79.

Kromě nejrůznějších právních dokumentů existuje také na mezinárodní úrovni mnoho forem institucionálních zajištění, která napomáhají k ochraně životního prostředí.

Významným okamžikem v mezinárodním právu životního prostředí bylo přijetí Stockholmské deklarace v roce 1972, která poprvé na mezinárodní úrovni uznala potřebu globální ochrany životního prostředí. Již tato deklarace ve své Zásadě 22 stanovila, že „*státy mají povinnost spolupracovat na dalším rozvíjení mezinárodního práva v otázkách odpovědnosti a náhrady škody obětem znečišťování a jiných škod na životním prostředí, jež byly způsobeny činností prováděnou v rámci jejich jurisdikce nebo činností prováděnou pod jejich kontrolou v oblastech mimo jejich jurisdikci*“.²⁷ Od doby vzniku této deklarace bylo přijato mnoho dalších mezinárodních dohod, včetně Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (UNFCCC), Úmluvy o biologické diverzitě (CBD) a Pařížské klimatické dohody, které společně tvoří základ globálního společného postupu pro ochranu životního prostředí

V současném světě je jednou z hlavních výzev mezinárodního práva životního prostředí zajistit efektivní implementaci a následně také dodržování existujících mezinárodních dohod. Ale kromě toho je zde potřeba neustále reagovat na výzvy, které nově vznikají a ohrožují tak životní prostředí.

3.1.1 Subjekty důležité pro životního prostředí v mezinárodním právu

Adresáty norem mezinárodního práva životního prostředí jsou především jednotlivé státy. Ale nejsou pouze adresáty, zásadní roli hraje rovněž efektivní implementace a kontrola těchto norem. A to je neoddělitelně spjato s fungováním a aktivitami různých institucí. Státy v mezinárodním právu zauímají klíčové postavení, ale je zde i celá řada dalších institucí.

Tyto instituce se vyznačují různorodostí své formy a charakteru – od organizací mezivládních, přes regionální, až po nevládní subjekty. Přes tuto rozmanitost mají všechny společný cíl. Tímto cílem je zajistit, aby mezinárodní právo životního prostředí nezůstávalo pouze na teoretické úrovni, ale bylo skutečně účinně aplikováno a tím vedlo k ochraně a zlepšení stavu životního prostředí na celosvětové úrovni.²⁸

Mezi mezivládními mezinárodními organizacemi je třeba na prvním místě zmínit OSN (Organizace spojených národů). V rámci OSN se ochranou životního prostředí zabývá především Hospodářská a sociální rada OSN (v angličtině *Economic and Social Affairs Council*,

²⁷STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmy a o její nápravě: s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*. Praha: Leges, 2009, str 37.

²⁸ŠTURMA, Pavel, DAMOHORSKÝ, Milan, ONDŘEJ, Jan, SMOLEK, Martin, ZÁSTĚROVÁ, Jana. *Mezinárodní právo životního prostředí. 1. část. (obecná)*, op. cit., s. 10-11.

dále jen „ECOSOC“). Tato rada je nejdůležitější součástí OSN například pro otázky trvale udržitelného rozvoje, a tedy i pro ochranu životního prostředí. ECOSOC koordinuje a přezkoumává globální úsilí a iniciativy v rámci Agendy pro udržitelný rozvoj 2030 a jejích 17 Cílů udržitelného rozvoje (SDGs).²⁹ Rada podporuje integraci ekonomických, sociálních a environmentálních aspektů udržitelnosti a zajišťuje, aby otázky životního prostředí byly řádně zohledněny v mezinárodních politikách a strategiích, například jako je změna klimatu, zachování biologické rozmanitosti, udržitelné využívání přírodních zdrojů a řešení environmentálních krizí.³⁰

Kromě ECOSOC je důležitou součástí OSN v rámci ochrany životního prostředí také Program pro životní prostředí (angličtině United Nations Environmental Program, dále jen „UNEP“). UNEP je jeden z výsledků celosvětové Konference o životním prostředí člověka, která se konala v roce 1972 ve Stockholmu. Jde o přední globální autoritu v oblasti životního prostředí. Cílem je nejen informovat o současné situaci a trendech, ale také inspirovat a přispívat ke zlepšování kvality života současných generací, aniž by byla ohrožena kvalita života generací budoucích. Konkrétněji se činnost UNEP věnuje například pomoci zemím při formulaci a implementaci environmentálních politik vyplývajících z mezinárodních dohod, sleduje současný stav životního prostředí a publikuje zprávy o jeho vývoji, dále také podporuje osvětu a vzdělávání v oblasti životního prostředí.³¹

Kromě mezinárodních mezivládních organizací existují i mezinárodní nevládní organizace (v angličtině Non Governmental Organizations, zkráceně NGO's), jejichž členy nejsou státy, ale jednotlivci či spolky. Tyto organizace nejsou založeny mezinárodní úmluvou, a proto nemají mezinárodní subjektivitu. Ačkoli by se mohlo zdát, že nemohou hrát významnější roli v mezinárodním právním prostoru, mohou mít určitá oprávnění vyplývající z mezinárodních smluv. Tato oprávnění se nejčastěji týkají jednak procesu kontroly požadavků obsažených v mezinárodních smlouvách, jednak jejich prosazování. Kromě toho se pravidelně účastní procesů přijímání některých mezinárodních úmluv, kde mají sice jen roli pozorovatelů, ale přesto je jejich přítomnost důležitá.³² Mohou totiž nepřímo vytvářet pozitivní nátlak na účastníky takovýchto

²⁹Agenda pro udržitelný rozvoj 2030 je akční plán přijatý členskými státy OSN v září 2015. Jejím hlavním cílem je ukončit chudobu, bojovat proti nerovnosti a řešit otázky změny klimatu. Agenda 2030 zahrnuje i 17 Cílů udržitelného rozvoje (SDGs – Sustainable Development Goals).

³⁰Web Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development [cit. 2024-03-26]. Dostupné z: <https://sdgs.un.org/>.

³¹DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 116.

³²DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 3. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 124.

jednání a vykonávat osvětu mezi svými příznivci, tím tedy přispívat k přivedení k odpovědnosti subjekty, které jsou za škodlivé jednání odpovědné.

Jak již bylo zmíněno, velmi důležitou funkcí mezinárodních nevládních organizací je funkce verifikační (kontrolní). Zapojení do procesu kontroly může být formalizované, quasi-formální či neformální. Většina kontrolních činností však probíhá zcela neformálním způsobem. Jde o činnosti, při kterých se na bázi dobrovolnosti s využitím vlastních zdrojů poukazuje na nesprávné naplňování mezinárodních smluv a problémy s tím spojené.³³

Mezi nejvýznamnější mezinárodní nevládní organizace dnes patří například Greenpeace, Světový fond pro přírodu (v angličtině World Wildlife Fund, zkráceně WWF) či Friends of Earth.

3.2 Odpovědnost za ztráty na životním prostředí v mezinárodním právu

Jak bylo zmíněno v textu výše, poškozování a ohrožování životního prostředí není záležitostí jedinců, ale velmi často přesahuje území jednotlivých států. Je tak třeba řešit odpovědnost za ztráty na životním prostředí i na mezinárodní úrovni. Odpovědnost na mezinárodní úrovni je spojena s porušováním obecně platných obyčejových pravidel a také mezinárodních dokumentů. Existují ovšem také oblasti, respektive činnosti, které ničím zakázané nejsou, ale přesto kvůli nim dochází ke škodlivým následkům, například i v oblastech, které jsou mimo území států (např. mezinárodní vody). Ovšem i takové oblasti je nutné chránit a vyvozovat z ohrožování a poškozování životního prostředí odpovědnost, proto je intervence mezinárodního práva v tomto odvětví naprosto klíčová a také velmi rychle se vyvíjející.³⁴

Odpovědnost jako samostatný termín v mezinárodním právu životního prostředí není jednoznačným pojmem. V angličtině se využívají termíny „*responsibility*“ či „*liability*“. Ačkoli do českého jazyka bychom využili překladu „odpovědnost“, významově se obě slova liší. Celkově lze rozlišit celkem tři základní významy slova odpovědnost – prvním z nich je odpovědnost státu za chování, které je porušením platného mezinárodního závazku (v angličtině *responsibility*); druhým významem je odpovědnost za škodlivý následek, který vznikne při činnosti, která není mezinárodním právem zakázána (v angličtině *liability*); ve třetím významu hovoříme spíše

³³ŠTURMA, Pavel, DAMOHORSKÝ, Milan, ONDŘEJ, Jan, SMOLEK, Martin, ZÁSTĚROVÁ, Jana. *Mezinárodní právo životního prostředí. 1. část. (obecná)*, op. cit., s. 16-20.

³⁴Tamtéž, s. 116-117.

o povinnosti než o odpovědnosti, a to o povinnosti státu něco učinit, zajistit nebo se něčeho zdržet (v angličtině též *responsibility*).³⁵

3.3 Prameny práva v mezinárodním právu životního prostředí

V mezinárodním právu životního prostředí existuje několik pramenů práva. Vedle mezinárodních obyčejů, soudních rozhodnutí, obecných právních zásad a souboru dokumentů výhradně doporučující povahy, jsou to především mezinárodní úmluvy.

Jedním z klíčových nástrojů mezinárodního práva, který umožňuje mezinárodní spolupráci v globálním úsilí o ochranu a udržitelné zachování našeho životního prostředí, jsou právě mezinárodní úmluvy. Mezinárodní úmluvy, často nazývané také smlouvy, dohody nebo protokoly, představují dohodnuté rámce, pravidla a závazky mezi státy, které mají za cíl řešit různé environmentální otázky a výzvy, jimž čelíme na globální úrovni.³⁶ Tyto úmluvy mají potenciál dosáhnout širokého spektra cílů, od ochrany biodiverzity po boj proti změnám klimatu, a jsou důležitým nástrojem pro dosažení společného cíle – uchovat životní prostředí pro současné i budoucí generace.

Pro toto téma jsou důležité úmluvy, které se týkají mezinárodní odpovědnosti za ztráty na životním prostředí. Ty lze například dělit na úmluvy řešící pouze určité dílčí oblasti (např. nebezpečné odpady) a dále na úmluvy, které obsahují relativně komplexní úpravu škod na životním prostředí (např. tzv. Luganská úmluva, která je více rozvedena dále v textu).³⁷

3.4 Luganská úmluva

Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené činnostmi nebezpečnými životnímu prostředí³⁸ (dále jen „Luganská úmluva“), byla ve švýcarském Luganu přijata Radou Evropy v roce 1993. Jde o mezinárodní dokument zaměřený na posílení ochrany životního prostředí tím, že stanovuje pravidla pro určení a náhradu škod způsobených činnostmi, které představují nebezpečí pro životní prostředí. V případě ekologických škod je nutné zajistit, aby bylo vše uvedeno do původního stavu zcela, či alespoň zčásti. Tato úmluva pojednává nejen o některých dílčích oblastech, ale komplexně zahrnuje všechny škody na životním prostředí,

³⁵ŠTURMA, Pavel, DAMOHORSKÝ, Milan, ONDŘEJ, Jan, SMOLEK, Martin, ZÁSTĚROVÁ, Jana. *Mezinárodní právo životního prostředí. 1. část. (obecná)*, op. cit., s. 117.

³⁶JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 47.

³⁷DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 80.

³⁸V originále *Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment*.

kteřé mohou vzniknout z nebezpečných činností. Výjimkou jsou škody vzniklé z přepravy nebezpečných materiálů a jaderných havárií.³⁹ Cílem úmluvy je, dle čl. 1, zajistit přiměřenou náhradu škod, které vznikly v důsledku činnosti nebezpečné pro životní prostředí, a také zajistit prevenci a obnovu poškozených částí životního prostředí.

3.4.1 Důležité pojmy v Luganské úmluvě

Luganská úmluva obsahuje v čl. 2 jednotlivé definice důležité pro tento dokument.

Nejdříve přibližuj činnosti nebezpečné životnímu prostředí. Nebezpečné činnosti definuje jako ty, které zahrnují výrobu, užívání, skladování a jiné nakládání s nebezpečnými látkami; výrobu, užívání, skladování a jiné nakládání s geneticky modifikovanými organismy; výrobu, užívání, skladování a jiné nakládání s mikroorganismy; provoz zařízení určeného pro nakládání s odpady či trvalé uložení odpadů.

Dále je zde podstatný pojem provozovatel (v originále „operator“). Provozovatel je dle úmluvy ten, kdo vykonává kontrolu nad některou z nebezpečných činností uvedených výše.

Nejen pro úmluvu, ale i pro téma této práce je podstatné zmínit, že se zde definuje také pojem „damage“, tedy škoda na životním prostředí. Škodou na životním prostředí se dle Luganské úmluvy rozumí ztráta života či újma na zdraví osoby; ztráta nebo poškození majetku (jiného, než je majetek provozovatele); ztráta nebo škoda v důsledku znehodnocení životního prostředí v rozsahu v jakém daná škoda nespádá pod předešlé dva body; náklady na preventivní nebo nápravná opatření.

Pojem životní prostředí podle úmluvy zahrnuje přírodní zdroje biotické a abiotické, jako je ovzduší, voda, půda, fauna a flóra; majetek, který tvoří část kulturního dědictví; charakteristické znaky krajiny.

Úmluva obsahuje i jiné důležité pojmy, které rovněž definuje. Lze pro příklad zmínit nebezpečné látky, geneticky modifikované organismy či preventivní opatření.

3.4.2 Klíčové instituty v Luganské úmluvě

Luganská úmluva klade odpovědnost na osoby provozující nebezpečné činnosti za škody způsobené těmito činnostmi, ať už v důsledku nehod, úniků nebo jiných incidentů.

³⁹Lenka Bahýřová. *Odpovědnost za ztráty na životním prostředí v mezinárodním právu*. Časopis pro právní vědu a praxi 3:277-284, [cit. 2024-04-10]. Dostupný z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=832078>.

Tato odpovědnost je většinou objektivní, což znamená, že provozovatel je odpovědný za škodu bez ohledu na to, zda byla prokázána jeho vina nebo nedbalost.

Objektivní odpovědnost však není absolutní. Úmluva v čl. 8 obsahuje pět okruhů liberačních důvodů pro provozovatele. Mezi ty patří například válečná událost, dále, že jde o čin, který vykonala třetí strana s úmyslem škodu způsobit, nebo důsledek splnění příkazu veřejného orgánu. Povinnost prokázat, že jde o některý liberační důvod, který úmluva obsahuje, je na straně provozovatele.⁴⁰

Dále úmluva stanovuje mechanismy pro rychlou a účinnou náhradu škod způsobených nebezpečnými činnostmi. Tyto mechanismy mohou zahrnovat povinné pojištění nebo jiné finanční záruky ze strany provozovatelů. Cílem je zajistit, aby osoby postižené škodou obdržely spravedlivou a rychlou kompenzaci.

Jedním z klíčových aspektů úmluvy je právo veřejnosti na informace. Tomu se věnuje čl. 3 Luganské úmluvy. Zaručuje, že osoby žijící v oblastech, kde se provozují nebezpečné činnosti, mají právo být informovány o povaze a rozsahu rizik. Toto právo na informace zahrnuje přístup k informacím o provozních postupech, potenciálních rizicích a opatřeních k ochraně před škodami. Dle článků 14, 15 a 16 přístup k informacím zajišťují veřejné orgány, subjekty, které jsou veřejně odpovědné za životní prostředí, a také provozovatelé nebezpečných činností.

3.4.3 Shrnutí Luganské úmluvy

Luganská úmluva je nezpochybnitelně klíčovým právním dokumentem v oblasti odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v mezinárodním právu. I přes to, že tato úmluva nikdy nevstoupila v platnost, její význam nebyl a není zanedbatelný. Šlo o poměrně progresivní právní dokument v mezinárodní ochraně životního prostředí, a tuto charakteristiku si stále zachovává. Důvodem její neplatnosti je, že ji neratifikoval dostatečný počet států.⁴¹

Jedním z hlavních argumentů, který zazníval při neochotě úmluvu ratifikovat, byla obava evropského průmyslu, a to zejména chemického odvětví, aby nebyl úmluvou dotčen a pravděpodobně následně i omezen. Obavu o negativní důsledky přijetí úmluvy vyjádřil i sektor bankovní a pojišťovací. Vlády jednotlivých států se tedy následně obávaly důsledků, které by přijetí úmluvy mohlo mít na jejich ekonomiku a průmysl. Mezi další sporné body patřila

⁴⁰DAMOHORSKÝ, Milan. *Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí*, op. cit., s. 29.

⁴¹DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 3. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 82.

i otázka objektivní odpovědnosti za škody vzniklé na životním prostředí nebo nesouhlas s vymezením klíčových pojmů.⁴²

Celkově lze Luganskou úmluvu chápat jako snahu mezinárodního společenství o zvýšení odpovědnosti subjektů provádějících činnosti s potenciálním nebezpečím pro životní prostředí. Vedle toho také o poskytnutí postiženým stranám náležitou náhradu za škody, které mohou vzniknout z nebezpečných činností. To vše pomocí principů objektivní odpovědnosti, finančního zabezpečení a transparentnosti. Výše popsaným úmluva přispěla k udržitelné ochraně životního prostředí a k prevenci nežádoucích environmentálních incidentů. Mimo jiné proto, že mnohé ustanovení tohoto dokumentu převzaly jednotlivé státy do svých právních řádů.⁴³

3.5 Další mezinárodní dokumenty v oblasti odpovědnosti za ztráty na životním prostředí

Kromě Luganské úmluvy existují i další mezinárodní dokumenty, které se týkají odpovědnosti za ztráty na životním prostředí. Již v roce 1969 byla v Bruselu přijata Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené ropným znečištěním.⁴⁴ Pro další příklad lze uvést Protokol o odpovědnosti a náhradě škody v případě škod způsobených přeshraničním pohybem a zneškodňování nebezpečného odpadu, který byl sjednán v Basileji v roce 1999. Dalším důležitým dokumentem je Protokol o občanskoprávní odpovědnosti a náhradě za škodu způsobenou účinky průmyslových havárií přesahujícími hranice států na přeshraniční vody, sjednaný v Kyjevě v roce 2003. Rovněž stojí za zmínku Vídeňská úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody z roku 1963.⁴⁵

⁴² DAMOHORSKÝ, Milan. *Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí*, op. cit., s. 32-35.

⁴³ JANČÁŘOVÁ, Ilona, BAHÝLOVÁ, Lenka, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, VOMÁČKA, Vojtěch. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*, op. cit., s. 244-246.

⁴⁴ JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 51.

⁴⁵ STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmě a o její nápravě: s komentářem, souvisejícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 37-41.

4 Odpovědnost za ztráty na životním prostředí v právu Evropské unie

Jak již bylo uvedeno, izolované úsilí jednotlivých států v oblasti ochrany a zlepšování životního prostředí se ukazuje v mnoha případech jako nedostatečné. Efektivně chránit životního prostředí je potřeba napříč územím jednotlivých států. Z tohoto důvodu je zásadní adresovat environmentální otázky na nadnárodní úroveň. Evropská unie proto klade vysoký důraz na environmentální politiku. České právo životního prostředí je vzhledem ke členství České republiky v Evropské unii tedy výrazně ovlivněno evropskou legislativou.

4.1 Základy pro odpovědnost za ztráty na životním prostředí v primárním právu EU

Důležité pro implementaci evropského práva do národních právních řádů je, aby sekundární předpisy Evropské unie byly založeny na pevném základě v primárním právu.

Článek 3 Smlouvy o Evropské unii stanoví, že Evropská unie má za cíl podporovat *„udržitelný rozvoj Evropy založený na vyváženém hospodářském růstu a na cenové stabilitě, vysoce konkurenceschopném sociálně tržním hospodářství směřujícím k plné zaměstnanosti a společenskému pokroku a na vysokém stupni ochrany a zlepšování kvality životního prostředí.“*

Kromě Smlouvy o Evropské unii se ustanovení o ochraně životního prostředí objevuje i ve Smlouvě o fungování Evropské unie. Článek 11 stanovuje, že *„Požadavky na ochranu životního prostředí musí být zahrnuty do vymezení a provádění politik a činností Unie, zejména s ohledem na podporu udržitelného rozvoje“*. Články 191 až 193 Smlouvy o fungování Evropské unie se přímo zabývají politikou Evropské unie v oblasti životního prostředí. Článek 191 stanovuje cíle, principy a mezinárodní spolupráce v oblasti environmentální politiky. Články 192 a 193 upravují postupy pro přijímání environmentálních opatření a role různých institucí Evropské unie v tomto procesu.

Tato ustanovení primárního práva (kromě dalších) jsou základem pro veškerou legislativní a politickou činnost v oblasti životního prostředí v Evropské unii.

4.1.1 Zelená a bílá kniha

Jakýmsi základem pro diskuzi o odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v Evropské unii se staly dva dokumenty, které prezentovaly, kromě problémů a otázek, i jistá východiska pro další jednání na toto téma.⁴⁶

Prvním z těchto dokumentů je Zelená kniha o nápravě škod na životním prostředí,⁴⁷ kterou v roce 1993 vydala Evropská komise. Tento dokument se zabýval různými otázkami, mimo jiné řešil definici škody, či zda by v odpovědnosti za ztráty na životním prostředí bylo vhodné zvolit spíše subjektivní či objektivní odpovědnost.

Diskuze o tématech zahrnutých v Zelené listině pokračovala, a nakonec v roce 2000 byl přijat druhý dokument, který byl již více konkrétní. Tento dokument byl nazván Bílá kniha o ekologické odpovědnosti⁴⁸ (i přes název šlo ale o otázky odpovědnosti za škody na životním prostředí, nikoli o deliktní odpovědnost). Bílá kniha přináší dvě kategorie ekologických škod. V první kategorii je škoda spočívající v kontaminaci lokalit. Tato odpovědnost je objektivní a může k ní dojít pouze při vymezených nebezpečných, či potenciálně nebezpečných činnostech. Do druhé kategorie spadá škoda na biodiverzitě. V tomto případě jde o odpovědnost subjektivní. K této odpovědnosti může dojít činnostmi nebezpečnou, ale i takovou, která zakázána není.⁴⁹

Vyvrcholením diskuzí a jednání na toto téma se stala Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí.

4.2 Sekundární právo Evropské unie a odpovědnost za ztráty na životním prostředí

V sekundárním právu EU se vyskytuje celá řada právních norem, které mohou vznikat na základě primárního práva. V sekundárním právu EU je několik forem, v nichž se sekundární právo vyskytuje. Patří mezi ně nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska. S právem životního prostředí na evropské úrovni se můžeme setkat ve všech těchto formách. Nejpodstatnější právní normou v oblasti odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v sekundárním právu je Směrnice 2004/35/ES.

⁴⁶DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 80.

⁴⁷Green Paper on remedying environmental damage (OJ C, C/149, 29.05.1993, p. 12).

⁴⁸Bílá kniha o ekologické odpovědnosti, COM(2000) 66 final, 9. 2. 2000.

⁴⁹DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 80-81.

4.3 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí⁵⁰ (dále jen „Směrnice 2004/35/ES“) je zaměřena na komplexní ochranu životního prostředí v souladu s implementací zásady „znečišťovatel platí“. Tato směrnice klade důraz na tři základní instituty, a to prevenci, nápravu a odpovědnost za škody na životním prostředí.⁵¹ Cílem směrnice je zajistit, aby provozovatelé ekonomických činností, které mohou vést k potenciálnímu riziku vzniku škod na životním prostředí, byli odpovědní za případné škody, a tím pádem dbali na prevenci.

4.3.1 Důvody přijetí Směrnice 2004/35/ES

Vzhledem k mnoha znečištěným místům na území Evropské unie bylo třeba reagovat i postupovat v otázkách ochrany životního prostředí a odpovědnosti za ztráty jednotně. Tedy unifikovat pravidla pro náhradu za škody a pro otázky prevence. Že nešlo pouze o teoretické obavy dokazuje i řada ekologických havárií, které postihly území nejednoho členského státu Evropské unie. Příkladem může být protržení odkalovací nádrže u dolu ve španělském Aznalcóllar v roce 1998. V důsledku této havárie došlo ke znečištění přírodního ekosystému ústí řeky Guadalquivir a také k ohrožení Národního parku Doñana, což je jedno z nejcennějších chráněných území v Evropě.⁵²

Je tedy jasné, že přijetí Směrnice 2004/35/ES bylo motivováno několika klíčovými důvody. Jedním z hlavních účelů byla snaha o posílení ochrany životního prostředí na úrovni Evropské unie. Bylo potřeba zajistit, aby bylo možné řešit škody na životním prostředí, jejich náhradu a prevenci na nadnárodní úrovni, a tím efektivně přispět k ochraně životního prostředí v Evropské unii.

Jak již bylo zmíněno, v prvním článku Směrnice 2004/35/ES je implementována zásada „znečišťovatel platí“. Cílem bylo prosadit a zákonně zakotvit tuto zásadu, dle které

⁵⁰Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage.

⁵¹JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 621-622.

⁵²STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmě a o její nápravě: s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 30-31.

má znečišťovatel povinnost nést náklady spojené se znečištěním životního prostředí, které způsobil. Vedle principu znečišťovatel platí je pro ochranu životního prostředí stěžejní i princip prevence. Ten vycházel z čl. 174 odst. 2 Smlouvy o založení Evropského společenství.⁵³ Dnes jsou tyto zásady výslovně uvedeny v čl. 192 odst. 2 Smlouvy o fungování Evropské unie.

Před přijetím této směrnice existovaly v jednotlivých členských státech značné rozdíly týkající se odpovědnosti za škody na životním prostředí.⁵⁴ Logickým cílem Směrnice 2004/35/ES mělo být sjednocení těchto zákonných pravidel napříč Evropskou unií tak, aby se zajistila stejná úroveň ochrany.

Přijetím Směrnice 2004/35/ES došlo k posílení opatření pro prevenci vzniku škod na životním prostředí. To mělo motivovat k větší opatrnosti a investicím do šetrnějších a vhodnějších technologií a postupů subjektů, také v souladu se zásadou znečišťovatel platí. Dalším důvodem k přijetí této směrnice byla nutnost postihovat i taková poškození složek životního prostředí, která nejsou předmětem vlastnického práva.⁵⁵

4.3.2 Základní instituty a přehled úpravy Směrnice 2004/35/ES

Jak bylo zmíněno výše, zásada „znečišťovatel platí“ je základním principem této Směrnice. Stanoví tak i článek 1, který stanoví, že v souladu s touto zásadou je cílem předcházet škodám na životním prostředí a tyto škody také napravit.

Článek 2 Směrnice 2004/35/ES obsahuje legální definice pojmů podstatných pro tuto právní úpravu. Na tomto místě práce bude přistoupeno ke zmíněním pouze některých z nich.

Odst. 1 obsahuje definici „škoda na životním prostředí“. Těmito se rozumí dle Směrnice škody na chráněných druzích a přírodních stanovištích, škody na vodách a škody na půdě. Je tedy zřejmé, že Směrnice se nezabývá škodami na všech složkách životního prostředí, ale pouze škodami způsobenými na těchto vymezených složkách. Kromě toho je z tohoto výčtu jasné, že znečišťovatel odpovídá za materiální škody, ale i za škody imateriální, na těch složkách životního prostředí, které nejsou předmětem vlastnictví (jako například podzemní a povrchové vody), jak bylo popsáno výše. Dle stejného článku jde tedy v této Směrnici o přírodní zdroj pouze v těchto vyjmenovaných případech. V roce 2013 došlo na základě čl. 38 směrnice Evropského

⁵³STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmy a o její nápravě: s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 33.

⁵⁴JANČÁŘOVÁ, Iлона, BAHÝLOVÁ, Lenka, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, VOMÁČKA, Vojtěch. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*, op. cit., s. 263-264.

⁵⁵STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmy a o její nápravě: s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 32.

parlamentu a rady 2013/30/EU⁵⁶ ke změně pojmu „škoda na vodě“. Tento pojem byl výslovně rozšířen i na mořské vody.⁵⁷

V odst. 2 je rovněž definice škody. Škodami se dle Směrnice rozumí „měřitelná nepříznivá změna v přírodním zdroji nebo měřitelné zhoršení přírodního zdroje, ke kterému může dojít přímo nebo nepřímo“.

Dle definování provozovatele bude pod tento pojem spadat fyzická i právnická osoba, a to soukromá i veřejná, která provozuje, řídí, má hospodářskou pravomoc nad technickým fungováním či například drží povolení k tzv. pracovní činnosti. Touto pracovní činností se dle Směrnice rozumí „*jakákoli činnost vykonávaná v rámci hospodářské činnosti, obchodní činnosti nebo podnikání, bez ohledu na jejich soukromou nebo veřejnou, ziskovou nebo neziskovou povahu*“.

V čl. 3 je stanovena oblast působnosti. Tato Směrnice se vztahuje na „*škody na životním prostředí způsobené jakoukoli pracovní činností uvedenou v příloze III a na jakoukoli bezprostřední hrozbu takových škod, která se vyskytne z důvodu těchto činností*“ a dále na „*škody na chráněných druzích a přírodních stanovištích způsobené jinou pracovní činností, než jaké jsou uvedené na seznamu v příloze III, a na jakoukoli bezprostřední hrozbu takových škod, která se vyskytne v souvislosti s kteroukoli z těchto činností, jednal-li provozovatel úmyslně či z nedbalosti*“. Odpovědnost provozovatelů je tedy odpovědností objektivní za škody na životním prostředí způsobené vybranými pracovními činnostmi či bezprostřední hrozbou škod, které se vyskytnou z důvodu takových činností. Subjektivní odpovědnost nastupuje v případě, že škoda na životním prostředí či bezprostřední hrozba takových škod je způsobena činností jinou, než jaké jsou uvedeny v příloze III. Pro příklad lze uvést několik činností, které obsahuje příloha III Směrnice: proozy nakládání s odpady, proozy skládek či vypouštění látek do podzemních vod.

Ve Směrnici jsou také uvedeny výjimky, konkrétně v čl. 4. Jde o škody na životním prostředí nebo hrozby takových škod, které Směrnici pokryty nejsou. Tyto musí být způsobeny například ozbrojenými konflikty, živelní událostí výjimečné a neodvratné povahy. Dále se Směrnice nevztahuje na jaderná nebezpečí nebo škody na životním prostředí, které by byly způsobeny takovými činnostmi, které jsou zahrnuty ve Smlouvě o založení Evropského společenství

⁵⁶Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2013/30/EU ze dne 12. června 2013 o bezpečnosti činností v odvětví ropy a zemního plynu v moři a o změně směrnice 2004/35/ES.

⁵⁷JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 624.

pro atomovou energii. Kromě toho také jsou z působnosti Směrnice vyňaty takové činnosti, jejichž hlavním účelem je sloužit národní obraně nebo mezinárodní bezpečnosti.

Jak již bylo zmíněno, jeden z nejdůležitějších principů Směrnice je princip prevence. Na preventivní opatření míří čl. 5. Ten například opravňuje příslušný orgán k tomu, aby požádal provozovatele k přijetí nezbytných preventivních opatření. Příslušný orgán bude určený státy, a to v souladu s čl. 11 Směrnice.

Pokud ke škodám na životním prostředí již došlo, důležitý je článek 6, který obsahuje ustanovení o nápravných opatřeních. Provozovatel v případě, že dojde ke škodě, neprodleně informuje příslušný orgán a přijme nezbytná nápravná opatření. Následující články souvisejí s těmito instituty. Článek 8 stanovuje náklady na prevenci a nápravu škod. Důležitý je zde princip znečišťovatel platí, tyto náklady totiž nese právě provozovatel. V odst. 3 jsou stanoveny případy, kdy nesení nákladů na prevenci či nápravná opatření nejsou po provozovateli požadovány. Jde například o situaci, kdy je škoda způsobena třetí stranou, a ke škodě či k hrozbě takových škod došlo i přes to, že byla přijata vhodná bezpečnostní opatření. Článek 9 umožňuje rozdělit náklady v případech, kdy škodu způsobí více stran.

Lhůta pro náhradu nákladů je stanovena v čl. 10: *„Příslušný orgán je oprávněn zahájit řízení o náhradu nákladů vůči provozovateli, nebo případně vůči třetí straně, která zavinila škodu na životním prostředí nebo bezprostřední hrozbu takové škody, v souvislosti s jakýmkoli opatřeními přijatými v souvislosti s touto směrnicí, a to do pěti let ode dne, kdy byla tato opatření ukončena nebo kdy byl zjištěn odpovědný provozovatel nebo třetí strana, podle toho, kdo byl zjištěn později.“*

Článek 12 opravňuje fyzické nebo právnické osoby k předložení vyjádření, které souvisí s případy škod na životním prostředí nebo s bezprostřední hrozbou takových škod, a dále jsou oprávněny k tomu, aby požadovaly po příslušném orgánu přijetí opatření dle této Směrnice. Oprávněny k tomuto jsou osoby: dotčené škodami na životním prostředí nebo pravděpodobně dotčené osoby; mající dostatečný zájem na rozhodování o životním prostředí v souvislosti se škodami na životním prostředí; prohlašující, že došlo k porušení práva, je-li požadováno správním právem procesním členského státu jako podmínka. Příslušný orgán má povinnost informovat tyto osoby o rozhodnutí přijmout či zamítnout žádost v souvislosti s jejich vyjádřením. Toto rozhodnutí může podléhat přezkumnému řízení dle čl. 13.

Členské státy jsou také dle této Směrnice povinny přijmout opatření k podpoře rozvoje nástrojů finančního zajištění v případě platební neschopnosti, tím umožnit provozovatelům využít tyto finanční záruky na pokrytí závazků, které vznikly na základě této Směrnice. Finanční zajištění upravuje čl. 14.

Jak bylo několikrát zmíněno, škody na životním prostředí často přesahují hranice států. Proto jsou dle čl. 15 členské státy povinny spolupracovat, a to například i pomocí výměny informací. Toto vše s cílem efektivnější ochrany životního prostředí.

Článek 18 obsahuje povinnost států shromažďovat informace o zkušenostech při uplatňování Směrnice. Tyto informace, které zahrnují údaje uvedené v příloze VI Směrnice, jsou následně zasílány Komisi. Ta provede hodnocení, které dále zveřejní. Tento proces proběhne každých pět let.

4.3.3 Provádění, hodnocení a vývoj Směrnice 2004/35/ES

Směrnice 2004/35/ES měla být dle jejího čl. 19 transponována do vnitrostátních právních řádů členských států do 30. dubna 2007. Do tohoto data byla Směrnice plně či alespoň částečně transponována pouze třemi členskými státy, a to Lotyšskem, Litvou a Itálií.⁵⁸ Následovaly další členské státy. Do všech vnitrostátních právních řádů byla Směrnice transponována až v polovině roku 2010.⁵⁹

V roce 2016 byla vydána Zpráva Komise Radě a Evropskému parlamentu⁶⁰. Tato druhá zpráva o provádění Směrnice shrnuje zkušenosti, které byly získány při jejím uplatňování v letech 2007 až 2013. Zpráva mimo jiné konstatuje, že mezi lety 2007 až 2013 členské státy nahlásily přibližně 1 245 potvrzených případů škod na životním prostředí ve spojení s aplikací ustanovení směrnice. Počet nahlášených případů se mezi státy výrazně lišil, což ukazuje na nedostatečnou harmonizaci v této oblasti. Nejvíce škod, které byly nahlášeny, vzniklo na půdě. Ve svém shrnutí zpráva uvádí, že Směrnice skutečně přinesla očekávané zlepšení v prevenci a nápravě škod na životním prostředí, k čemuž dopomohlo i striktní zavedení objektivní odpovědnosti. Značně se posílil princip znečišťovatel platí. Zlepšila se také úroveň nápravy škod, a to zejména na biologické rozmanitosti. Největší obavy Komise vyjadřuje nad různorodými právními předpisy v jednotlivých členských státech. Mezi hlavní problémy dále dle zprávy patří nedostatek dat o případech způsobených škod, neuspokojivé odborné znalosti pro provádění Směrnice, a dále také značnou nejistotu v klíčových pojmech a definicích, které Směrnice obsahuje. I přes to Komise

⁵⁸STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmy a o její nápravě: s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 34.

⁵⁹JANČÁŘOVÁ, Ilona, BAHÝLOVÁ, Lenka, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, VOMÁČKA, Vojtěch. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*, op. cit., s. 246.

⁶⁰Zpráva Komise Radě a Evropskému parlamentu (COM/2016/0204 final).

vyjadřuje mírný optimismus ohledně zlepšování provádění Směrnice a podporování preventivních opatření, které napomáhají předcházet vysokým nákladům na jejich nápravu.⁶¹

V roce 2017 vydal Evropský parlament Zprávu k uplatňování směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí (Zpráva – A8-0297/2017).

V této zprávě je naznačen aktuální stav provádění Směrnice, kde je vyjádřena obava nad tím, že uplatnění režimu objektivní odpovědnosti dle Směrnice je velmi omezené, protože se vztahuje pouze na vymezené škody na životním prostředí (tedy na škodu na vodě, půdě, biologické rozmanitosti). Kromě toho, že musí jít o škody na těchto složkách životního prostředí, tyto škody musejí vzniknout v rámci těch činností, které jsou dle Směrnice považovány za nebezpečné a jsou uvedeny v příloze Směrnice. Dle zprávy nebyla Směrnice v jednotlivých státech provedena jednotně a velmi často jsou předpisy, kterými byla Směrnice transponována, v praxi neúčinné.

Dále zpráva uvádí problém s absencí zvláštního administrativního postupu, tedy takového, aby státy mohly splnit povinnosti stanovené Směrnicí a v případě škod na životním prostředí přijmout účinná opatření. Mezi další problémy Směrnice patří absence ustanovení o případech, kdy provozovatele, tedy znečišťovatele, nelze vysledovat nebo je v úpadku. V takových situacích nelze uplatnit zásadu znečišťovatel platí a škody na životním prostředí platí veřejná správa (tedy občané EU).

Zpráva obsahuje několik návrhů na zlepšení harmonizace Směrnice. Dle těchto návrhů by bylo vhodné například zavést evropský fond pro nápravu škod na životním prostředí pro situace, na které se Směrnice nevztahuje a nelze je tedy pokrýt finančním zajištěním. Dále by bylo dle této zprávy vhodné zavést novou definici škod na životním prostředí. Tato definice by měla držet krok s vývojem znečišťujících faktorů, které pocházejí z průmyslové činnosti. Také by bylo dobrým řešením rozšířit působnost Směrnice, aby do ní spadaly rovněž škody na ovzduší, fauně, flóře a krajině. Společně s tím by se měla rozšířit příloha III obsahující nebezpečné činnosti.⁶²

Dále k vývoji a provádění Směrnice zmiňují Usnesení Evropského parlamentu ze dne 20. května 2021 o odpovědnosti společností za škody na životním prostředí (2020/2027(INI)). Toto usnesení mimo jiné například poukazuje na problémy s nedostatečným prosazováním a dodržováním Směrnice, které jsou způsobeny diskrečními pravomocemi, nedostatkem povědomí

⁶¹Zpráva Komise Radě a Evropskému parlamentu (COM/2016/0204 final), [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52016DC0204>.

⁶²Zpráva k uplatňování směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí z 11.10.2017. [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0297_CS.html#_section2.

a odborných znalostí. Toto vede k nedostatkům v provádění Směrnice a velkým rozdílům mezi členskými státy. Naopak usnesení vítá, že bylo založeno Fórum pro dodržování právních předpisů a správu v oblasti životního prostředí, nebo upozorňuje na to, že je potřeba, aby proběhla standardizace postupů pro hlášení škod na životním prostředí. Usnesení doporučuje velké množství změn a aktualizací Směrnice. Mezi nimi lze nalézt doporučení, aby Směrnice byla nejen významně revidována, ale také přeměněna na plně harmonizované nařízení. Tímto krokem by došlo k harmonizaci provádění všech ustanovení obsažených ve Směrnici. Dále je zde doporučení o sladění Směrnice s Pařížskou dohodou o klimatu pro širší ochranu životního prostředí či požadavek na Komisi, aby uvažovala o možnosti zavedení systému povinného finančního zajištění (například pojištění či bankovní záruky).⁶³

V roce 2022 vydala Největší evropská síť nevládních ekologických organizací European Environmental Bureau (EEB) své stanovisko ke Směrnici 2004/35/ES, ve kterém vyjádřila pohled na nedostatky Směrnice a také přidala několik doporučení pro zlepšení tohoto právního předpisu. Stanovisko například doporučuje zcela odstranit čl. 8 odst. 4 písm. a), b) Směrnice, vzhledem k tomu, že existence výjimky „povoleného znečištění“ významně poškozuje životní prostředí a nenutí provozovatele k omezení takových procesů, které toto znečištění způsobují. Dále stanovisko zdůrazňuje, že by Směrnice měla doporučit povinné finanční záruky pro případy platební neschopnosti a aby se mateřské společnosti nemohly vyhýbat odpovědnosti. Pro další revize navrhuje mimo jiné EEB objektivní odpovědnost za všechny škody na životním prostředí a poškození biologické rozmanitosti, tedy zcela vypustit přílohu III Směrnice.⁶⁴

V průběhu let došlo k mnoha změnám Směrnice. K poslední významné aktualizaci došlo v roce 2019, a to Nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1010 ze dne 5. června 2019⁶⁵. Cílem tohoto nařízení bylo sladit povinnosti podávat zprávy napříč různými právními předpisy v oblasti životního prostředí. Hlavní důraz byl kladem na modernizaci správy informací s cílem snížit administrativní zátěž, zlepšit transparentnost a zlepšit dostupnost k údajům o životním prostředí. Tím pomoci k lepšímu monitorování, přezkumu a hodnocení

⁶³Usnesení Evropského parlamentu ze dne 20. května 2021 o odpovědnosti společností za škody na životním prostředí (2020/2027(INI)), [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0259_CS.html#def_1_13.

⁶⁴*Environmental Liability Directive – EEB position paper*, [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: https://eeb.org/library/enviromentatl-liability-directive_eeb-position-paper/.

⁶⁵Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1010 ze dne 5. června 2019 o sladění povinností podávání zpráv v oblasti právních předpisů souvisejících s politikou životního prostředí a o změně nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 166/2006 a (EU) č. 995/2010, směrnic Evropského parlamentu a Rady 2002/49/ES, 2004/35/ES, 2007/2/ES, 2009/147/ES a 2010/63/EU, nařízení Rady (ES) č. 338/97 a (ES) č. 2173/2005 a směrnice Rady 86/278/EHS.

výkonnosti právních předpisů v oblasti životního prostředí. Nařízením byl změněn článek 18 Směrnice 2004/35/ES.

Do českého vnitrostátního právního řádu byla Směrnice 2004/35/ES transponována pomocí zákona č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmě a o její nápravě a o změně některých zákonů. O tomto zákonu bude pojednáno v samostatné kapitole dále v textu.

5 Odpovědnost za škodu

Odpovědnost za škodu je první větví odpovědnosti za ztráty na životním prostředí. Tento druh odpovědnosti vychází ze soukromého práva. Jde o majetkovou ztrátu na složce životního prostředí, jež je předmětem vlastnického práva, tedy o věci v právním slova smyslu. Majetková ztráta se v tomto kontextu nazývá škoda. Hlavními charakteristikami takové újmy jsou její vyčíslitelnost a uhraditelnost v penězích. Pro odčinění těchto ztrát se využívá pojmu náhrada škody.⁶⁶ Oprávněným k náhradě škody, tedy poškozeným, je ten, jehož majetková sféra byla dotčena (zejména to tedy bude vlastník věci).

V České republice se odpovědnost za škodu řídí občanským zákoníkem.

5.1 Odpovědnost dle občanského zákoníku

Existují dva hlavní názory na pojetí občanskoprávní odpovědnosti. V prvním pojetí je občanskoprávní odpovědnost představována jako nepříznivý právní následek, a to za škodu, která byla způsobena porušením povinnosti původní/primární (mluvní či mimosmluvní). Nepříznivý právní následek způsobuje vznik nové povinnosti (sekundární), následné, která vzniká až porušením povinnosti primární. Předpokladem pro vznik odpovědnosti je protiprávnost. Tato odpovědnost se nazývá odpovědností retrospektivní.

Dále existuje druhé pojetí občanskoprávní odpovědnosti, a to z tzv. odpovědnosti perspektivní (preventivní). Perspektivní odpovědnost vzniká již současně s primární občanskoprávní povinností, načež ji latentně provází až do chvíle, kdy bude tato povinnost porušena způsobením majetkové či nemajetkové újmy. V tento moment se perspektivní odpovědnost aktivizuje a způsobuje právní následky.⁶⁷ Občanský zákoník dnes vychází právě z tohoto pojetí občanskoprávní odpovědnosti, jak uvádí například i komentář k ustanovení § 24 občanského zákoníku.⁶⁸

Aby mohlo dojít k občanskoprávní odpovědnosti, musejí být splněny obecné předpoklady vzniku. Mezi tyto patří: 1) protiprávní úkon či protiprávní stav; 2) majetková nebo nemajetková

⁶⁶DAMOHOŘSKÝ, Milan. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 79.

⁶⁷DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří a ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. 2., aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 356-361.

⁶⁸ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)*. Wolters Kluwer, [cit. 2024-04-10]. ASPI_ID KO89_a2012CZ. ISSN 2336-517X. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11656/1/2>.

újmama; 3) příčinná souvislost mezi zaviněním a protiprávním úkonem či stavem; 4) zavinění (úmysl či nedbalost). Při splnění všech předpokladů jde o odpovědnost subjektivní, odpovědnost za zavinění. Pokud mezi předpoklady chybí zavinění, a jde o případy zvláště stanovené zákonem, vzniká odpovědnost objektivní, tedy odpovědnost za následek. Povinnost náhrady škody bez ohledu na zavinění stanoví § 2895 občanského zákoníku.⁶⁹ Ustanovení § 2911 stanovuje domněnku nedbalosti.⁷⁰

5.2 Prevenční povinnost

Jak již bylo zmíněno mnohokrát, v právu životního prostředí je jedním z klíčových principů, na kterých je odpovědnost v právu životního prostředí vystavěna, princip prevence. Občanskoprávní odpovědnost plní několik funkcí. Mezi tyto patří funkce uhrazovací, poskytnutí přiměřeného zadostiučinění, represivní, a právě i funkce preventivní. V občanském právu hraje významnou roli. Prevence představuje jednu ze základních zásad soukromého práva, totiž zásadu „*neminem laedere*“, tedy nikoho nepoškozovat. Preventivní funkce občanskoprávní odpovědnosti si klade za cíl motivovat osoby, aby neporušovaly svoji primární povinnost, a to ať smluvní či mimosmluvní, a tím předcházet vzniku odpovědnosti vůbec.⁷¹

Ustanovení § 2900 občanského zákoníku obsahuje tzv. obecnou prevenční povinnost, která vymezuje výše uvedené. Toto ustanovení stanoví, že „*Vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného*“. Povinnost počínat si při svém konání tak, jak stanovuje § 2900 občanského zákoníku není bezbřehá, jak uvádí začátek tohoto ustanovení, a je třeba se takto chovat pouze pokud to „*vyžadují okolnosti či zvyklosti soukromého života*“. Zároveň je nutné, v souladu s obecnou prevenční povinností, jednat tak, aby ke škodě nedošlo, a pokud již k takové škodě dojde, počínat si tím způsobem, aby se škoda nezvětšovala. Důležité je upozornit, že § 2900 občanského zákoníku chrání pouze ty statky, které jsou zde vyjmenované, tedy svobodu, život, zdraví a vlastnictví jiného. Pro účely odpovědnosti za škodu v právu životního prostředí je podstatné především vlastnictví. Kromě toho, že jde o explicitně vyjmenované chráněné statky, tyto statky musí být ve vlastnictví

⁶⁹Ustanovení § 2895 občanského zákoníku: Škůdce je povinen nahradit škodu bez ohledu na své zavinění v případech stanovených zvláště zákonem.

⁷⁰Ustanovení § 2911 občanského zákoníku: Způsobí-li škůdce poškozenému škodu porušením zákonné povinnosti, má se za to, že škodu zavinil z nedbalosti.

⁷¹DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří a ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. 2., aktualizované a doplněné vydání*, op. cit., s. 364.

jiné osoby, než té, která má prevenční povinnost.⁷² Pokud je tedy složka životního prostředí ve vlastnictví (např. les), není dle občanského zákoníku osoba, která tímto vlastnictvím disponuje, povinna chovat se tak, aby ke škodě na tomto statku nedošlo.

Při porušení prevenční povinnosti může dojít k různým právním následkům, včetně povinnosti nahradit škodu či uvést vše do původního stavu. Náhrada škody v souvislosti s odpovědností za škody v oblasti životního prostředí bude rozebrána níže v textu.

5.3 Náhrada škody dle občanského zákoníku

Pokud dojde ke škodě ve smyslu občanského zákoníku, zpravidla přichází situace, kdy tato škoda musí být nahrazena. Při vzniku poškození takové věci, která je složkou životního prostředí, a zároveň je předmětem vlastnického práva, je občanský zákoník základním právním předpisem, dle kterého je nutné postupovat v případě, že se vlastník rozhodne pro vymáhání náhrady škody. Pro náhradu škody je typická reparační funkce, jež vypovídá o základním smyslu odpovědnosti, kterým je uvedení majetku do původního stavu.⁷³

O povinnosti nahradit škodu hovoří občanský zákoník v ustanovení § 2909 a násl. Dle § 2909 musí škodu nahradit každý, kdo takovou škodu způsobí úmyslným porušením dobrých mravů. Výjimka je stanovena pro situaci, kdy škůdce vykonával porušením dobrých mravů své právo. V takovém případě je škůdce k náhradě škody povinen pouze, pokud svým konáním sledoval jako hlavní účel poškození jiného. Ustanovení § 2910 stanovuje povinnost nahradit škodu v případě, že dojde k porušení zákona. Pokud škůdce poruší povinnost, kterou stanovuje zákon, a tím zasáhne do absolutního práva poškozeného, vzniká škůdci povinnost nahradit to, co způsobil. Dále následují ustanovení o porušení smluvní povinnosti, a také o škodě, která byla způsobena několika osobami.

Rozsah a způsob nahrazení škody upravují ustanovení § 2951 a násl. občanského zákoníku. Jak bylo zmíněno výše, pro náhradu škody je typická reparační funkce. Ustanovení § 2951 občanského zákoníku také stanoví, že vzniklá škoda se primárně nahrazuje uvedením v předešlý stav (tzv. naturální kompenzace). Pokud uvedení v předešlý stav není možné, nebo pokud o to žádá poškozený, uhradí se škoda v penězích (tzv. relutární kompenzace). Rozsah náhrady škody

⁷²ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: Komentář, Svazek VI, (§ 2521-3081). Wolters Kluwer, [cit. 2024-04-10]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. ISSN 2336-517X. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11398/1/2>.

⁷³PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 10.

se skládá z toho, jaká byla skutečná škoda a z toho, co poškozenému ušlo (tzv. ušlý zisk). Pokud jde o nemajetkovou újmu, ta se nahradí přiměřeným zadostiučiněním.

Náhrada nemajetkové újmy má zvláštní režim. Ustanovení § 2894 odst. 2 stanoví, že pokud povinnost odčinit nemajetkovou újmu nebyla výslovně ujednána, pak škůdce postihuje pouze v případě, že tak stanoví zvláštní zákon. Ačkoli by se mohlo zdát, že nemajetková újma není pro odpovědnost v právu životního prostředí relevantní, opak je pravdou. Velmi důležitým ustanovením v občanském zákoníku je § 81, který chrání osobnost člověka a jeho přirozená práva. V odst. 2 tohoto ustanovení se nachází demonstrativní výčet toho, co požívá ochrany. Je to mimo jiné zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví, a právě také „právo člověka žít v příznivém životním prostředí“. Díky tomuto ustanovení je možné domáhat se náhrady nejen majetkové, ale i nemajetkové újmy, která může vzniknout na tomto přirozeném právu.⁷⁴ To vše ve spojení s ustanovením § 2956 občanského zákoníku, který je právě jedním z případů, kdy náhradu nemajetkové újmy stanoví přímo zákon.⁷⁵

5.4 Zvláštní ustanovení o odpovědnosti za škodu dle občanského zákoníku

Občanský zákoník obsahuje v ustanovení § 2920 a násl. zvláštní ustanovení o odpovědnosti za škodu, které mají povahu *lex specialis*. Pro odpovědnost v právu životního prostředí jsou významné především § 2924 a § 2925 občanského zákoníku. Tato ustanovení stanovují pravidla pro náhradu škod vzniklých v případech, kdy k nim dojde při určitých lidských činnostech (tzv. provozech). Jde zpravidla o činnosti rizikové, ale dovolené. Majetkové a nemajetkové ztráty vyplývají ze zvláštní povahy těchto činností. V případech vzniklých škod jde o prostou odpovědnost objektivní, která vzniká i bez zavinění. I bez protiprávního jednání a při zachování veškeré řádné péče riziko vzniku škod existuje. Vyvinit se lze pouze z takových liberačních důvodů, které jsou zde vymezeny.⁷⁶

⁷⁴JANČÁŘOVÁ, Ilona, BAHÝLOVÁ, Lenka, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, VOMÁČKA, Vojtěch. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy*, op. cit., s. 235-236.

⁷⁵Tato ustanovení (§ 81 ve spojení s § 2956 občanského zákoníku) na ochranu přirozeného práva žít v příznivém životním prostředí byla úspěšně aplikována například v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 20.4.2021, sp. zn. 25 Cdo 1131/2019. V tomto konkrétním případě šlo (kromě jiného) o zásah do přirozeného práva žít v příznivém životním prostředí tím, že na sousedním pozemku vznikla černá stavba.

⁷⁶DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří a ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. 2., aktualizované a doplněné vydání*, op. cit., s. 370-371.

§ 2924 občanského zákoníku stanovuje pravidla pro náhradu škody pro případy, kdy tato škoda vznikne z (prosté) provozní činnosti. Dle tohoto ustanovení „Kdo provozuje závod nebo jiné zařízení sloužící k výdělečné činnosti, nahradí škodu vzniklou z provozu, ať již byla způsobena vlastní provozní činností, věcí při ní použitou nebo vlivem činnosti na okolí. Povinnosti se zproští, prokáže-li, že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo“.

Osobou povinnou je tedy v tomto případě provozovatel závodu či zařízení, jehož provozní činnost mu generuje výdělek. „Závod“ je nutné dle komentářové literatury vnímat jako organizovaný tovární způsob činnosti, při kterém jsou využívány různé nástroje, stroje či technologické postupy, které nemusí být zcela pod kontrolou provozovatele či jiné osoby, a tím mohou mít již ze své podstaty potenciální negativní vliv na okolí. Pod pojem „jiné zařízení“ lze zahrnout i činnosti, které nejsou čistě výrobní, tedy například i poskytování služeb.⁷⁷ Pokud provozovatel dokáže, že vynaložil veškerou péči, kterou na něm lze rozumně požadovat, a přesto ke škodě došlo, z odpovědnosti se skrze tento stanovený liberační důvod vyviní, a to i v případě, kdy půjde o škodu, která má původ v provozní činnosti.⁷⁸ Veškerá péče značí vyšší standard než péče řádná, která je uvedena v následujícím ustanovení.

Pravidla pro náhradu škod vzniklých z provozů zvláště nebezpečných jsou stanoveny v § 2925, dle kterého: „(1) Kdo provozuje závod nebo jiné zařízení zvláště nebezpečné, nahradí škodu způsobenou zdrojem zvýšeného nebezpečí; provoz je zvláště nebezpečný, nelze-li předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné škody ani při vynaložení řádné péče. Jinak se povinnosti zproští, prokáže-li, že škodu způsobila zvnějšku vyšší moc nebo že ji způsobilo vlastní jednání poškozeného nebo neodvratitelné jednání třetí osoby; ujednají-li se další důvody zproštění, nepřihlíží se k tomu. (2) Je-li z okolností zřejmé, že provoz významně zvýšil nebezpečí vzniku škody, ačkoli lze důvodně poukázat i na jiné možné příčiny, soud zaváže provozovatele k náhradě škody v rozsahu, který odpovídá pravděpodobnosti způsobení škody provozem. (3) Má se za to, že provoz je zvláště nebezpečný, pokud se provozuje továrním způsobem nebo pokud se při něm výbušná nebo podobně nebezpečná látka používá nebo se s ní nakládá“.

Povinným k náhradě vzniklé škody je zde opět provozovatel závodu či jiného zařízení, ovšem odpadá zde podmínka výdělečnosti. Provoz je dle tohoto ustanovení zvláště nebezpečným, pokud možnost vzniku závažné škody nelze vyloučit ani v případě, že bude vynaložena řádná péče.

⁷⁷ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: Komentář, Svazek VI, (§ 2521-3081). Wolters Kluwer, [cit. 2024-04-10]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. ISSN 2336-517X. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11398/1/2>.

⁷⁸JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 673.

Kromě toho je v odst. 3 obsažena legální definice nebezpečných provozů. Objektivní odpovědnost je v tomto případě přísnější, protože liberačními důvody jsou pouze vyšší moc zvnějšku, škoda způsobená vlastním jednáním poškozeného, nebo neodvratitelné jednání třetí osoby.

Protože pro provozování takových činností jsou typické negativní vlivy na přírodní prostředí, využije se tato odpovědnost často pro takové případy. Závody mohou vypouštět do ovzduší škodlivé zplodiny a tím ovlivňovat nejen kvalitu ovzduší, ale také například rostliny či lesy v okolí, do podzemních či povrchových vod často unikají látky mající silně negativní vliv na jejich kvalitu, také půda může být tímto způsobem degradována. Škody na těch složkách životního prostředí, které jsou ve vlastnictví a vznikly z takových provozů, pak budou moci být nahrazeny oprávněnému vlastníku věci dle těchto ustanovení.

S vnikáním látek, které mohou být škodlivé pro životní prostředí, od provozovatele závodu k vlastníku sousedního pozemku, souvisí též ustanovení § 1013 o imisích. V případě, že jde o vnikání imisí na sousední pozemek od provozovatele závodu, který je úředně schválený, má poškozený právo na náhradu újmy v penězích. Neuplatní se zde tedy § 2951 občanského zákoníku a poškozený se nerozhoduje o uvedení v předešlý stav.

Škodu na vlastnitelných složkách životního prostředí si lze představit i dle ustanovení § 2926 (škoda na nemovité věci). Pokud jde například o provádění stavby, která je zpravidla součástí pozemku, a pozemek se poškodí (např. stromy na pozemku), lze postupovat dle tohoto ustanovení.⁷⁹

5.5 Problémy se soukromoprávní odpovědností za škody dle občanského zákoníku

Odpovědnost za škody představuje v právu životního prostředí odpovědnost čistě soukromoprávní. Tato forma odpovědnosti je velmi významná, a to nejen pro ochranu vlastníků potenciálně poškozených věcí, ale vykazuje celou řadu problémů. Pro svůj soukromoprávní charakter je značně limitována a není pro vyvozování právní odpovědnosti v oblasti práva životního prostředí dostačující.⁸⁰

⁷⁹PAŠEK, Martin. § 2926 [Škoda na nemovité věci]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgnpw2nrq14zc443c14zdamjsl44dsx3qmyzdsmrw#>.

⁸⁰FABŠÍKOVÁ, Tereza. *Trestněprávní nástroje ochrany životního prostředí*, op. cit., s. 13.

Aby vznikl nárok na náhradu škody dle občanského zákoníku, musí tato škoda být majetkového charakteru a zároveň musí vzniknout na těch složkách životního prostředí, které mohou být předmětem vlastnického práva a jsou v právním slova smyslu věcmi. Vymáhat tak náhradu škody může jedině vlastník například poškozeného lesa, půdy či rostlinstva. Pokud však dojde například ke znečištění podzemních či povrchových vod, které jsou zásadní pro ekologickou rovnováhu, nelze vyvozovat odpovědnost dle občanského zákoníku, protože nejsou předmětem vlastnického práva.

V případě, že je podmínka vlastnictví poškozené složky životního prostředí (věci) splněna, přesto není soukromoprávní odpovědnost využitelná, pokud vlastník poškodí svoji vlastní věc. V takovém momentu totiž splývá osoba poškozená i oprávněná.

Princip volné dispozice představuje další problém pro řešení ztrát na životním prostředí podle občanského zákoníku. Tento princip má více rovin. Kromě toho, že pouze vlastník poškozené věci může vymáhat náhradu škody, je velmi důležité slovo „může“. Není totiž povinností poškozeného se náhrady škody domáhat, nýbrž je to ponecháno na jeho vůli. Dalším problémem s tímto principem je volné uvážení poškozeného, zda se bude domáhat uvedení do předešlého stavu, či náhrady škody v penězích. Pokud si poškozený vybere možnost peněžité kompenzace, není povinen tyto peněžní prostředky (účelově nevázané) využít na náhradu škody, která na složkách životního prostředí vznikla. Dalším krokem, pokud si poškozený vybere náhradu škody v penězích a zároveň se rozhodne tyto finanční prostředky využít na náhradu utrpěné ztráty, je kvantifikace způsobené škody. A vyčíslit takovou škodu tak, aby došlo k účinné náhradě ztráty na životním prostředí, rozhodně není jednoduché.⁸¹

Řadu z výše nastíněných nedostatků soukromoprávní odpovědnosti za škodu řeší zákon o ekologické újmě.⁸² O odpovědnosti za ekologickou újmu a o rozdílech mezi ní a odpovědností za škody pojednává další kapitola této práce.

⁸¹DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 83-84.

⁸²JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 670.

6 Odpovědnost za ekologickou újmu

Vedle odpovědnosti za škody se systému právní odpovědnosti za ztráty na životním prostředí nachází ekologická újma.

Využití soukromoprávní odpovědnosti za škody pro řešení ztrát na životním prostředí je poměrně omezeno a náhrada takových škod není pro ochranu životního prostředí efektivní, jak bylo shrnuto výše. Odpovědnost za ekologickou újmu je odpovědností veřejnoprávní, která se zaměřuje, na rozdíl od odpovědnosti za škody, na imateriální ztráty na životním prostředí. Ekologická újma může vznikat i na těch složkách životního prostředí, které nejsou v právním slova smyslu věcmi (např. ovzduší) a nemohou být předmětem vlastnického práva (např. povrchové a podzemní vody). Oprávněným subjektem k uplatnění nápravy je v případě ekologické újmy stát, lze tedy vymáhat nápravu újmy i po vlastníku věci.⁸³

Terminologický rozdíl v těchto dvou druzích odpovědnosti je v pojmu označujícím odčinění ztrát na životním prostředí. Zatímco pro škody na životním prostředí se užívá slovo „náhrada“, s ekologickou újmou spojujeme pojem „náprava“.

6.1 Ekologická újma dle zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí

V českém právním řádu se vyskytují dvě definice pojmu ekologická újma. První z nich je obsažena v zákoně o životním prostředí. Dle ustanovení § 10 je ekologická újma „*ztráta nebo oslabení přirozených funkcí ekosystémů, vznikající poškozením jejich složek nebo narušením vnitřních vazeb a procesů v důsledku lidské činnosti*“.

Jde tedy primárně o imateriální ztrátu na životním prostředí, o ztrátu, kterou pociťuje celá společnost, nikoli pouze vlastník, jak je tomu u občanskoprávní odpovědnosti za škodu. Újma může vzniknout jak z protiprávní činnosti, tak z činnosti oprávněné. Postiženy mohou být takové složky životního prostředí, které jsou převážně či výlučně výsledkem lidské činnosti, ale i ty, které výsledkem lidské činnosti vůbec nejsou. Ekologická újma postihuje produkční a mimoprodukční funkce životního prostředí. Produkční funkce představují pro oprávněnou osobu ekonomický přínos a hodnotu lze vyčíslit v penězích (např. hodnota prostorového využití

⁸³DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání*, op. cit., s. 84-85.

prostředí). Mezi mimoprodukční funkce řadíme například funkce ekologické či estetické, které společně působí nejen na životní prostředí jako celek, ale i na celou společnost.⁸⁴

6.1.1 Uplatňování odpovědnosti za ekologickou újmu dle zákona o životním prostředí

Zákon o životním prostředí obsahuje ve svém ustanovení § 27 obecný rámec pro odpovědnost za porušení povinnosti při ochraně životního prostředí. Pokud by tedy došlo k ekologické újmě, a stát jako povinný subjekt by vymáhal nápravu, postupovalo by se dle těchto zákonných pravidel.

Znění § 27 zákona o životním prostředí je následující: „(1) Každý, kdo poškozováním životního prostředí nebo jiným protiprávním jednáním způsobil ekologickou újmu, je povinen obnovit přirozené funkce narušeného ekosystému nebo jeho části. Není-li to možné nebo z vážných důvodů účelné, je povinen ekologickou újmu nahradit jiným způsobem (náhradní plnění); není-li to možné, je povinen nahradit tuto újmu v penězích. Souběh těchto náhrad se nevylučuje. Způsob výpočtu ekologické újmy a další podrobnosti stanoví zvláštní předpis. (2) O uložení povinnosti podle odstavce 1 rozhodne příslušný orgán státní správy. (3) Oprávněným ze způsobené ekologické újmy je stát; podrobnosti stanoví zákony České národní rady a Slovenské národní rady. (4) Pro ekologickou újmu se použijí obecné předpisy o odpovědnosti za škodu a o náhradě škody, pokud odstavce 1 až 3 nestanoví jinak. (5) Ustanoveními odstavců 1 až 3 nejsou dotčeny obecné předpisy o odpovědnosti za škodu a o náhradě škody“.

Objektivní odpovědnost dle tohoto ustanovení má následující předpoklady: jednání ve formě poškozování životního prostředí či jiného protiprávního jednání; vznik ekologické újmy; příčinná souvislost mezi jednáním a vznikem ekologické újmy. Znečišťování a poškozování životního prostředí je definováno v § 8 zákona o životním prostředí.⁸⁵

Dále jsou v § 27 stanoveny formy, ve kterých by mělo dojít k nápravě ekologické újmy. Na prvním místě zákon o životním prostředí uvádí povinnost navrátit újmu v předešlý stav (naturální restituce). Pokud toto řešení není možné, na řadu přijde náhradní plnění. Posledním způsobem nápravy ekologické újmy je náhrada v penězích. Je tedy zřejmé, že zde neexistuje možnost volby, jak je tomu u náhrady škody v občanském zákoníku, nýbrž je stanoveno pořadí

⁸⁴STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmě a o její nápravě: s komentářem, souvisejícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 22-25.

⁸⁵Ustanovení § 8 zákona o životním prostředí: (1) Znečišťování životního prostředí je vnášení takových fyzikálních, chemických nebo biologických činitelů do životního prostředí v důsledku lidské činnosti, které jsou svou podstatou nebo množstvím cizorodé pro dané prostředí. (2) Poškozování životního prostředí je zhoršování jeho stavu znečišťováním nebo jinou lidskou činností nad míru stanovenou zvláštními předpisy.

řešení, kdy pouze pokud předchozí není možné, přichází na řadu následující. Z tohoto vyplývá, že mezi funkce odpovědnosti za ekologickou újmu patří především funkce reparační a funkce kompenzační.

Oprávněným, který bude vymáhat nápravu ekologické újmy, je stát.

Pokud jde o zvláštní právní předpis, podle kterého se má odpovědnost za ekologickou újmu uplatňovat, takový nebyl nikdy přijat, a tedy toto zákonné zmocnění nebylo naplněno. Mimo jiné je důvodem i to, že výpočet ekologické újmy, jakožto imateriální ztráty, je velmi problematický nebo například definice ekologické újmy, která je poměrně neurčitá.⁸⁶

Vzhledem k absenci určení konkrétních správních orgánů a procesních ustanovení, která by upřesňovala nápravná opatření, je v praxi řešena náprava ekologické újmy na základě zvláštních složkových zákonů. Jde například o zákon č. 289/1995 Sb., o lesích (dále jen „lesní zákon“) nebo zákon o vodách. V jednotlivých zákonech zaměřených na ochranu konkrétních složek životního prostředí či ochranu před zvláštními zdroji ohrožení je náprava ekologické újmy zpravidla řešena pomocí ukládání nápravných opatření.⁸⁷

6.2 Ekologická újma dle zákona č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmě a o její nápravě

Nápravu ekologické újmy řeší také zákon o ekologické újmě, který má kořeny v evropském právu. Ve vztahu k zákonu o životním prostředí jde o zvláštní právní předpis. Tento zákon je výsledkem transpozice Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí.⁸⁸

Směrnice se zabývá příčinami existující ekologické újmy a hrozící ekologické újmy v důsledku provozní činnosti. Hlavními principy tohoto právního předpisu patří především princip „znečišťovatel platí“ a dále princip „předběžné opatrnosti“.⁸⁹

Pojem ekologická újma je obsažena v ustanovení § 2 písm. a) zákona o ekologické újmě. Definuje se jako „nepříznivá měřitelná změna přírodního zdroje nebo měřitelné zhoršení

⁸⁶JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 618-619.

⁸⁷STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmě a o její nápravě: s komentářem, souvisejícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 27-29.

⁸⁸JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 619.

⁸⁹BOUČKOVÁ, Adéla a ALBRECHT, Juliane. *The Czech Republic. In: Biodiversity Offsets*. Cham: Springer International Publishing, 2018, s. 91-98, [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-319-72581-9_6.

jeho funkcí, která se může projevit přímo nebo nepřímo“. Dále toto ustanovení upřesňuje, že jde pouze o ekologickou újmu na těch složkách životního prostředí, které zákon vyjmenovává již v § 1, v § 2 písm. a). Tyto složky více rozvádí. Jde tedy o změny na: „*1. chráněných druhů volně žijících živočichů či planě rostoucích rostlin nebo přírodních stanovištích, která má závažné nepříznivé účinky na dosahování nebo udržování příznivého stavu ochrany takových druhů nebo stanovišť, s výjimkou nepříznivých účinků vyplývajících z jednání provozovatele, k němuž byl oprávněn podle § 5b, 45i a 56 zákona o ochraně přírody a krajiny; kritéria pro posouzení významu účinků na dosahování nebo udržení příznivého stavu ochrany chráněných druhů a přírodních stanovišť jsou stanovena v příloze č. 3 k tomuto zákonu; 2. podzemních nebo povrchových vodách včetně přírodních léčivých zdrojů a zdrojů přírodních minerálních vod, která má závažný nepříznivý účinek na ekologický, chemický nebo množství stav vody nebo na její ekologický potenciál, s výjimkou nepříznivých účinků v případech stanovených podle § 23a odst. 4 a 7 vodního zákona; 3. půdě znečištěním, jež představuje závažné riziko nepříznivého vlivu na lidské zdraví v důsledku přímého nebo nepřímého zavedení látek, přípravků, organismů nebo mikroorganismů na zemský povrch nebo pod něj“.*

Jak vyplývá z § 2 písm. a) zákona o ekologické újmě, vymezení ekologické újmy je užší než v zákoně o životním prostředí a zároveň tento právní předpis nechrání všechny složky životního prostředí, ale jen vybrané. Zákon o ekologické újmě chrání pouze živočichy, rostliny, přírodní stanoviště, podzemní a povrchové vody a v poslední řadě půdu. Živočichy, rostliny a přírodní stanoviště blíže vymezuje ustanovení § 2 písm. b) a c).

Stejně jako v případě ekologické újmy pojaté v zákoně o životním prostředí, i dle zákona o ekologické újmě je oprávněným k vymáhání odpovědnosti stát. Vlastnictví nehraje žádnou roli, újmu lze vymáhat i po vlastníku věci a ekologická újma může vzniknout i na takové složce životního prostředí, která není předmětem vlastnického práva a není věcí z právního pohledu.

Kromě vymezení složek životního prostředí, na které se vztahuje zákon o ekologické újmě, je důležité pro určení rozsahu působnosti tohoto zákona také vymezení tzv. provozních činností, při kterých k ekologické újmě dochází. Takovou provozní činností je „*činnost vykonávaná v rámci hospodářské činnosti, obchodu nebo podnikání, bez ohledu na její soukromou či veřejnou povahu nebo na její ziskový či neziskový charakter*“.⁹⁰ S provozní činností je neoddělitelně spjat pojem provozovatel. Ten je vymezen rovněž v § 2 a to v písm. i). Provozovatelem je „*právnícká nebo fyzická osoba vykonávající nebo řídící provozní činnost zařazenou do seznamu provozních*

⁹⁰Ustanovení § 2 písm. h) zákona o předcházení ekologické újmě.

činností uvedených v příloze č. 1 k tomuto zákonu nebo další činnost, která splňuje podmínky stanovené v § 5 odst. 2, nebo osoba, na kterou byla podle insolvenčního zákona převedena rozhodující ekonomická pravomoc nad fungováním provozní činnosti, včetně držitelů povolení, souhlasu nebo jiného oprávnění k výkonu provozní činnosti nebo osob vykonávajících nebo řídicích provozní činnosti na základě registrace, evidence nebo ohlášení“.

Podmínky pro přecházení a nápravu ekologické újmy jsou stanoveny ve dvou případech. Tyto stanovuje § 1 odst. 2 písm. a) a b) zákona o ekologické újmě. A to zaprvé, k ekologické újmě může dojít při takových provozních činnostech, které jsou uvedeny v příloze k zákonu č. 1. Zadruhé jsou to případy, které nejsou v příloze č. 1 uvedeny, ale musí splňovat podmínky stanovené v § 5 odst. 2. Jde o provozování dalších provozních činností, které poškozují vybrané chráněné druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin nebo přírodních stanovišť v rozsahu, který stanoví tento zákon.

§ 1 odst. 3 zákona o ekologické újmě vymezuje výjimky, na které se tento zákon nevztahuje. Konkrétně jde o takovou ekologickou újmu nebo bezprostřední hrozbu jejího vzniku, pokud jsou způsobeny: „a) ozbrojeným konfliktem, nepřátelskou akcí, občanskou válkou nebo povstáním; b) živelní událostí výjimečné a neodvratné povahy; c) činností, na kterou se vztahuje Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii; d) činností, na kterou se vztahuje občanskoprávní odpovědnost za jaderné škody podle atomového zákona, nebo činností, při které se na odpovědnost a náhradu škody či újmy vztahují mezinárodní smlouvy uvedené v příloze č. 2 k tomuto zákonu; e) činností, jejímž účelem je zajišťování obrany České republiky nebo mezinárodní bezpečnosti; f) činností, jejímž jediným účelem je ochrana života, zdraví nebo majetku osob před živelními událostmi“. Pokud provozovatel prokáže, že ekologická újma vznikla za těch situací, které tvoří taxativní výčet liberačních důvodů, odpovědnost za ekologickou újmu dle tohoto zákona nevzniká.⁹¹

6.2.1 Uplatňování odpovědnosti za ekologickou újmu dle zákona o ekologické újmě

Hlava II zákona o předcházení ekologické újmy obsahuje ustanovení o povinnosti k předcházení ekologické újmy a k její nápravě. Dle § 3 odst. 1 musí provozovatel „*předcházet vzniku ekologické újmy a v rozsahu stanoveném tímto zákonem přijímat preventivní opatření.*

⁹¹STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmy a o její nápravě: s komentářem, souvisejícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 44.

Provozovatel, který svou provozní činností způsobí ekologickou újmu, musí v rozsahu stanoveném tímto zákonem přijímat nápravná opatření“.

V případě, že hrozí ekologická újma, je provozovatel povinen provést nezbytná preventivní opatření k tomu, aby ekologická újma nevznikla (§ 6). Kromě provedení preventivních opatření musí provozovatel rovněž informovat příslušný orgán (dle § 16). Takový orgán může kdykoli žádat provozovatele o informace o bezprostřední hrozbě ekologické újmy, vyzvat provozovatele k provedení preventivních opatření, rovněž může provést preventivní opatření sám, pokud tak neučiní provozovatel.

Předpoklady vzniku odpovědnosti za vzniklou ekologickou újmu, a tedy povinnosti k nápravnému opatření se liší dle toho, zda jde o ekologickou újmu na a) vodě či půdě, nebo b) chráněných druzích živočichů, rostlinách a přírodních stanovištích.

Pro vznik odpovědnosti za ekologickou újmu způsobenou na vodě nebo půdě je třeba, aby provozovatel vykonával provozní činnost, která je uvedena v příloze č. 1 zákona, dále vznik ekologické újmy a příčinná souvislost mezi provozní činností a ekologickou újmou. Jde o objektivní odpovědnost s možností liberace (dle § 1 odst. 3, viz výše). Ke vzniku ekologické újmy není třeba prokazovat protiprávnost a zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti.

Předpoklady vzniku odpovědnosti za ekologickou újmu na chráněných druzích živočichů, rostlin a na přírodních stanovištích jsou následující: výkon provozní činnosti uvedené v příloze č. 1 nebo protiprávní výkon provozní činnosti neuvedené v příloze č. 1, vznik ekologické újmy a příčinná souvislost mezi nimi. Ekologická újma na těchto chráněných složkách životního prostředí může být způsobena i takovou provozní činností, která není uvedena v příloze č. 1 k zákonu o předcházení ekologické újmě. Aby zde došlo ke vzniku povinnosti předcházení a nápravy ekologické újmy, provozovatel provozní činnosti neuvedené v příloze č. 1 poruší právní předpisy a v souvislosti s tím musí dojít k ekologické újmě.⁹²

Mezi provozní činnosti dle přílohy č. 1 zákona patří například nakládání s těžebním odpadem, provozování zařízení k využívání, odstraňování, sběru nebo výkupu odpadů či nakládání s geneticky modifikovanými organismy a genetickými produkty.

Oprávněným k vymáhání nápravy ekologické újmy je dle tohoto zákona prostřednictvím svých orgánů stát. Tyto orgány však zákon nespecifikuje.⁹³

⁹²STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmě a o její nápravě: s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 74-82.

⁹³JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 626.

Pokud provozovatel svojí provozní činností způsobil ekologickou újmu, je povinen neprodleně provést nápravná opatření. Nápravná opatření upravuje ustanovení § 7 zákona o předcházení ekologické újmě. Provozovatel je neprodleně provést veškerá možná nápravná opatření, tato opatření se dají označit jako zastavující či bezprostřední. Účelem je okamžitá reakce na vzniklou situaci – kontrola, omezení či odstranění škodlivých faktorů, aby dopady ekologické újmy byly co nejvíce omezeny a nedošlo k jejímu dalšímu rozšiřování. Kromě povinnosti provést nápravná opatření, je provozovatel povinen informovat příslušný orgán o všech důležitých okolnostech ohledně vznikající ekologické újmy, a také o provedených nápravných opatřeních. Druhým typem jsou nápravná opatření reparační, která se přijímají v okamžiku, kdy již k ekologické újmě došlo a musí tedy dojít k nápravě. Provozovatel je v tomto případě povinen vypracovat návrh opravných opatření, který musí být schválen příslušným orgánem.⁹⁴

Zákon o předcházení ekologické újmě je založen na principu naturální restituce, tedy navrácení všeho do původního stavu. Náprava se však stanovuje odlišně pro újmu na chráněných druzích živočichů, rostlin, přírodních stanovištích a vodách a na druhé straně na půdě.

Náprava ekologické újmy na chráněných druzích, přírodních stanovištích a na vodách je řešena prostřednictvím obnovy životního prostředí do jeho stavu před způsobením újmy. Takové nápravy se dosahuje dle komentářové literatury pomocí primární, doplňkové a vyrovnávací nápravy, kdy je na prvním místě vždy primární náprava, až pokud není možná, následuje doplňková a vyrovnávací, to vše dle § 10. Primární náprava počítá s navrácením poškozeného či zhoršeného stavu chráněných druhů, přírodních stanovišť a vod do původního stavu (primární náprava). Doplňková náprava závisí v provedení nápravy v jiné lokalitě či na jiném přírodním zdroji. Při vyrovnávací nápravě dochází k vyrovnání přechodných ztrát přírodních zdrojů a funkcí, které čekají na obnovu. O tom, jak se bude postupovat s nápravnými opatřeními, vypracuje provozovatel návrh nápravných opatření a předloží ho příslušnému orgánu ke schválení, a to vše dle přílohy č. 4 zákona.⁹⁵

Pokud dojde k ekologické újmě na půdě, náprava takové újmy odstraněním, izolací nebo snížením kontaminovaných látek. Provozovatel bude postupovat dle § 11 zákona a příslušný orgán nechá vypracovat tzv. analýzu rizik. Následně se vypracuje návrh možných nápravných opatření a jejich hodnocení a provozovatel odstraní dle tohoto návrhu a uloženého nápravného opatření ekologickou újmu na půdě.

⁹⁴JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 633.

⁹⁵STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmě a o její nápravě: s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*, op. cit., s. 88-96.

Ustanovení § 8 zákona o předcházení ekologické újmě upravuje řízení o uložení preventivních opatření nebo nápravných opatření. Na jeho průběh se vztahuje také správní řád. Řízení dle tohoto zákona může být zahájeno z moci úřední či na žádost.

6.2.2 Další důležité instituty zákona o předcházení ekologické újmě

Zákon rovněž stanoví pravidla pro financování preventivních a nápravných opatření v § 12 a násl. Náklady na preventivní a nápravná opatření jsou zpravidla hrazeny provozovatelem, který způsobil, že jsou takové opatření potřeba. V případě, že provozovatel není znám či není schopen náklady nést, takové náklady jsou pak hrazeny z veřejných zdrojů. Pokud příslušný orgán hradí nápravná či preventivní opatření z veřejných zdrojů, ale nejde o případy, kdy například není provozovatel znám, vymáhá poté po provozovateli vynaložené náklady zpět.

Provozovatelé, kteří vykonávají provozní činnosti uvedené v příloze č. 1, jsou povinni vytvořit finanční zajištění pro pokrytí nákladů, které by mohly vzniknout s preventivními a nápravnými opatřeními v případě ekologické újmy. Kromě toho také vytvořit a pravidelně aktualizovat hodnocení rizik svých činností. Zákon uvádí i určité výjimky z této povinnosti, a to konkrétně v § 14.

Zákon obsahuje pravidla pro případy přeshraniční ekologické újmy na území členských států Evropské unie, a to v návaznosti transpozice článku 15 Směrnice 2004/35/ES. Příslušné orgány v takovém případě musí spolupracovat s Ministerstvem životního prostředí, a to dále s příslušnými orgány států dotčených ekologickou újmou.

Hlava V zákona obsahuje pravidla pro výkon státní správy a také sankce, dotčené orgány, výkon kontroly či správní delikty.

Důležité pro zákon o předcházení ekologické újmě je účast veřejnosti v řízení o uložení preventivních a nápravných opatření dle tohoto zákona. I veřejnost může totiž podat žádost o zahájení těchto řízení.⁹⁶

6.2.3 Uplatňování zákona o ekologické újmě v praxi

Až do roku 2021 nebyl zákon o ekologické újmě v praxi aplikován. Dle tiskové zprávy Ministerstva životního prostředí je to především proto, že u žádného z potenciálních případů se nepodařilo naplnit zákonnou definici ekologické újmy. Jednotlivé případy se nejprve musí

⁹⁶JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 636.

posuzovat, zda naplňují zákonné znaky, u některých případů je navíc třeba nechat vypracovat odborná vyjádření či znalecké posudky. Tento proces je velmi zdlouhavý a logicky je v praxi potom velikým problémem ukládat efektivně preventivní a nápravná opatření.⁹⁷ V současné době se připravuje novela zákona o ekologické újmě, aby fungoval v praxi, a tím dosahoval stanoveného účelu.⁹⁸

Problém s uplatňováním zákona se například ukázal v souvislosti s kauzou Bečva.⁹⁹ Žádost spolku o zahájení řízení dle zákona o ekologické újmě byla zamítnuta se zdůvodněním, že o ekologickou újmu v tomto případě nešlo.¹⁰⁰ Podobně byly zamítnuty i další žádosti dle tohoto zákona.

Česká inspekce životního prostředí na svých internetových stránkách uvádí, že doposud neevidují žádný případ ekologické újmy dle zákona o ekologické újmě.¹⁰¹

I v tomto případě tak prozatím zde zůstává pravidlem, stejně, jako u zákona o životním prostředí, že při ekologické újmě či škodě na životním prostředí se postupuje dle jednotlivých složkových zákonů (vodní zákon, lesní zákon apod.).¹⁰²

6.3 Odpovědnost za ekologickou újmu dle jednotlivých složkových zákonů

Vzhledem k obtížné aplikaci zákona o předcházení ekologické újmě v praxi (např. nesnadné naplnění znaků ekologické újmy, jak bylo popsáno výše) se dnes nejčastěji při způsobení ekologické újmy a opatření k její nápravě postupuje dle zvláštních zákonů. Pokud tedy nelze zákon o předcházení ekologické újmě použít, či pokud poškození či ohrožení životního prostředí nedosahuje intenzity ekologické újmy dle zákona o předcházení ekologické újmy, využijí se složkové zákony chránící jednotlivé složky životního prostředí. Vzhledem k tomu, že úprava

⁹⁷Web EnviGroup (Připravuje se novela zákona o ekologické újmě), [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.envigroup.cz/pripravuje-se-novela-zakona-o-ekologicke-ujme.html>.

⁹⁸Tisková zpráva Ministerstva životního prostředí z 16.6.2023, [cit. 2024-04-28]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/news_20230616-Ministr-Hladik-Dalsi-nasi-pojistkou-aby-se-Becva-neopakovala-je-novela-zakona-o-ekoujme.

⁹⁹V roce 2020 došlo k několika únikům toxických látek do řeky Bečvy. Došlo při tom k úhynu velkého množství ryb a ke znečištění mnoha kilometrů této řeky.

¹⁰⁰Web ČIŽP (ČIŽP zamítá žádost o zahájení řízení o uložení nápravných opatření ve věci odstranění následků možné ekologické újmy na řece Bečvě), [cit. 2024-04-29]. Dostupné z: <https://www.cizp.cz/aktuality/cizp-zamita-zadost-o-zahajeni-rizeni-o-ulozeni-napravnych-opatreni-ve-veci-odstraneni-0>.

¹⁰¹Česká inspekce životního prostředí; evidence případů ekologické újmy, [cit. 2024-04-29]. Dostupné z: <https://www.cizp.cz/temata/ekologicke-ujma/evidence-pripadu-ekologicke-ujmy>.

¹⁰²JANČÁROVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 631.

v těchto různých zákonech je nejednotná, neexistuje obecný právní rámec pro řešení takových situací.¹⁰³ Povinným k uplatňování nápravy po původci závadného stavu je z úřední povinnosti stát.

Ve většině zvláštních zákonů, které chrání jednotlivé složky životního prostředí, platí, že pokud někdo jednotlivé části přírody poškodí, je povinen zjednat nápravu (naturální restituce). Toto vyplývá například z ustanovení § 22 zákona o ochraně ovzduší, § 3c zákona č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu nebo § 51 lesního zákona. Tato opatření k nápravě ukládají orgány ochrany životního prostředí, jako Česká inspekce životního prostředí, či obecní úřady obcí s rozšířenou působností.

Detailněji lze vyložit pro příklad ochranu vody. Ustanovení § 42 vodního zákona upravuje opatření k nápravě. Pokud dojde k nedovolenému vypouštění odpadních vod, nedovolenému nakládání se závadnými látkami nebo k havárii (dle vodního zákona k tzv. „závadnému stavu“), uloží v takovém případě vodoprávní úřad nebo Česká inspekce životního prostředí původci závadného stavu povinnost provést opatření k nápravě. Pokud tento původce své povinnosti neplní a hrozí nebezpečí z prodlení, nápravná opatření provede na náklady původce závadného stavu přímo vodoprávní úřad nebo Česká inspekce životního prostředí. Z ustanovení § 42 vodního zákon vyplývá, že může jít o škodu majetkovou i nemajetkovou. Zpravidla se vyžaduje při poškození či ohrožení jednotlivých částí životního prostředí zavinění, avšak existuje několik výjimek. Mezi nimi je právě i havárie dle vodního zákona, kde zavinění vyžadováno není.

¹⁰³JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 625.

Závěr

Téma ochrany životního prostředí nabývá na důležitosti jak na národní, tak na mezinárodní úrovni, zejména vzhledem k jeho stále se zhoršujícímu stavu. V ochraně životního prostředí hraje klíčovou roli právo, neboť umožňuje regulaci činností, které mají negativní dopady na životní prostředí, a zajišťuje odpovědnost původců těchto škod. Tato diplomová práce se zabývala odpovědností za ztráty na životním prostředí, což je důležitý právní nástroj k jeho ochraně. Práce zdůraznila význam právní odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v českém, evropském a mezinárodním právu.

Nejprve se práce zaměřila na popis základní právní úpravy v českém právním řádu, včetně ústavních základů a vlivu evropské a mezinárodní legislativy.

Delikt ní odpovědnost, která se dělí na odpovědnost trestní a správní, byla v práci přiblížena pro lepší pochopení rozdílů a specifík odpovědnosti za ztráty na životním prostředí. Odpovědnost delikt ní využívá výhradně právní normy veřejného práva, což je nejpodstatnějším rozdílem oproti odpovědnosti za ztráty na životním prostředí. Dále bylo uvedeno, že nejvýznamnější funkcí delikt ní odpovědnosti je funkce represivní, z čehož vyplývá, že prevence a náprava poškozených částí životního prostředí nejsou prioritou.

Z obsahu celé práce a z právní úpravy ochrany životního prostředí vyplývá, že ochrana životního prostředí vyžaduje nadnárodní perspektivu. Proto v dalším textu práce byl proveden rozbor odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v evropském a mezinárodním právu, včetně klíčových dokumentů a jejich implementace. Největší prostor byl věnován v oblasti mezinárodního práva Luganské úmluvě, která, přestože nikdy nevstoupila v platnost, měla, a stále má nezanedbatelný význam. Úmluva představuje progresivní krok v ochraně životního prostředí, stojí na principech objektivní odpovědnosti, finančního zabezpečení a transparentnosti. Směrnice 2004/35/ES je nejdůležitějším právním pramenem v oblasti odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v právu EU a významně ovlivnila právní úpravu v této oblasti v národních právních řádech. Je založena na principu „znečišťovatel platí“ a „předběžné opatření“. Stanovuje jak prevenční, tak nápravná opatření, a významně přispěla k ochraně životního prostředí na evropské úrovni vzhledem ke snaze sjednotit právní úpravu odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v členských státech.

Další část textu se zaměřila na konkrétní úpravu odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v českém právu, a to nejprve na odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Bylo zjištěno, že, ačkoli soukromoprávní odpovědnost za škodu má pro životního prostředí velký přínos, vyskytují se i nedostatky, které se s touto odpovědností pojí. Jde pro příklad o to, že za škodu

se považuje pouze majetková újma na složkách životního prostředí, které jsou předmětem vlastnického práva, a tak velká část životního prostředí není chráněna.

Ve spojitosti s ekologickou újmou byly rozebrány dva zákony obsahující definici ekologické újmy, a to zákon o životním prostředí (který se v praxi neuplatňuje pro nepřijetí prováděcích předpisů) a zákon o předcházení ekologické újmě. Praktické uplatňování tohoto zákona je složité, nepřiliš efektivní, a proto v praxi není dle tohoto zákona postupováno. Problémem také zůstává, že ne všechny složky životního prostředí jsou tímto zákonem chráněny. Po určitých plánovaných novelizacích by mohl zákon o ekologické újmě teoreticky řešit mnohé nedostatky soukromoprávní odpovědnosti za škodu.

Pokud se neuplatní zákon o předcházení ekologické újmě, postupuje se při ztrátách na životním prostředí dle jednotlivých složkových zákonů. Proto byla část textu krátce věnována právě těmto zákonům, především zákonu o vodách, na kterém je právní odpovědnost blíže popsána.

Závěrem lze konstatovat, že odpovědnost za ztráty na životním prostředí je komplexní a velmi důležitý nástroj pro ochranu životního prostředí a podporu udržitelného rozvoje. Je nezbytné posilovat mezinárodní spolupráci a harmonizaci právních norem v této oblasti, aby byly schopny efektivně čelit výzvám spojeným s ochranou životního prostředí. Současná právní úprava v České republice má účinné nástroje, ale také významné nedostatky, které je třeba řešit. Kromě zlepšení koordinace a uplatňování zákonů je důležité klást důraz na preventivní opatření, chránit životní prostředí jako celek, a také nastavit náhrady škod tak, aby vedly k obnově poškozených složek životního prostředí.

Seznam použitých zdrojů

1 Seznam literatury

BOUČKOVÁ, Adéla a ALBRECHT, Juliane. *The Czech Republic. In: Biodiversity Offsets. Cham: Springer International Publishing, 2018, [cit. 2024-04-20].* ISBN 978-3-319-72581-9. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-319-72581-9_6.

DAMOHORSKÝ, Milan. *České právo životního prostředí: Czech environmental law.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta Praha, 2003. ISBN 80-85889-49-8.

DAMOHORSKÝ, Milan. *Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí.* Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-827-1.

DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání.* Praha: C.H.BECK, 2007. ISBN 978-80-7179-498-1.

DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí. 3. přepracované a doplněné vydání.* Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-338-7.

DAMOHORSKÝ, Milan, FRANKOVÁ, Martina, SOBOTKA, Michal. *Půda, voda a krajina – adaptace na klimatické změny z pohledu práva.* Beroun: Eva Rozkotová, 2017. ISBN 978-80-87488-27-0.

DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří a ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. 2., aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-187-3.

FABŠÍKOVÁ, Tereza. *Trestněprávní nástroje ochrany životního prostředí.* Praha: Auditorium, 2021. ISBN 978-80-87284-88-9.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva. 8. aktualizované vydání.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-838-9.

HENDRYCH, Dušan. *Správní právo: obecná část. 9. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-624-1.

JANČÁŘOVÁ, Ilona. *Právo životního prostředí: obecná část.* Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8366-0.

JANČÁŘOVÁ, Ilona, BAHÝLOVÁ, Lenka, PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, VOMÁČKA, Vojtěch. *Odpovědnost v právu životního prostředí – současný stav a perspektivy.* Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6594-9.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-236-3.

KOPECKÝ, Martin. *Správní právo: obecná část*. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-727-9.

PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-559-5.

STEJSKAL, Vojtěch a VÍCHA, Ondřej. *Zákon o předcházení ekologické újmy a o její nápravě: s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti*. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-07-3.

ŠTURMA, Pavel, DAMOHORSKÝ, Milan, ONDŘEJ, Jan, SMOLEK, Martin, ZÁSTĚROVÁ, Jana. *Mezinárodní právo životního prostředí. 1. část. (obecná)*. Beroun: IFEC, 2004. ISBN 80-903409-2-X.

VEČEŘA, Miloš, HARVÁNEK, Jaromír. *Teorie práva v příkladech. 3., aktualizované vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7478-717-1.

2 Seznam internetových zdrojů

Environmental Liability Directive – EEB position paper, [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: https://eeb.org/library/environmenatl-liability-directive_eeb-position-paper/.

Česká inspekce životního prostředí; evidence případů ekologické újmy, [cit. 2024-04-29]. Dostupné z: <https://www.cizp.cz/temata/ekologicka-ujma/evidence-pripadu-ekologicke-ujmy>.

Tisková zpráva Ministerstva životního prostředí z 16.6.2023, [cit. 2024-04-28]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/news_20230616-Ministr-Hladik-Dalsi-nasi-pojistkou-aby-se-Becva-neopakovala-je-novela-zakona-o-ekoujme.

Usnesení Evropského parlamentu ze dne 20. května 2021 o odpovědnosti společností za škody na životním prostředí (2020/2027(INI)), [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0259_CS.html#def_1_13.

Zpráva Komise Radě a Evropskému parlamentu (COM/2016/0204 final), [cit. 2024-04-20]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52016DC0204>.

Zpráva k uplatňování směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí z 11.10.2017. [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0297_CS.html#_section2.

Další internetové zdroje: web Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development, [cit. 2024-03-26]. Dostupné z: <https://sdgs.un.org/>; Web ČIŽP (ČIŽP zamítá žádost o zahájení řízení o uložení nápravných opatření ve věci odstranění následků možné ekologické újmy na řece Bečvě), [cit. 2024-04-29]. Dostupné z: <https://www.cizp.cz/aktuality/cizp-zamita-zadost-o-zahajeni-rizeni-o-ulozeni-napravnych-opatreni-ve-veci-odstraneni-0>; Web EnviGroup (Připravuje se novela zákona o ekologické újmě), [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.envigroup.cz/pripravuje-se-novela-zakona-o-ekologicke-ujme.html>.

3 Seznam právních předpisů

Nařízení vlády č. 295/2011 Sb., o způsobu hodnocení rizik ekologické újmy a bližších podmínkách finančního zajištění

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1010 ze dne 5. června 2019 o sladění povinností podávání zpráv v oblasti právních předpisů souvisejících s politikou životního prostředí

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1010 ze dne 5. června 2019 o sladění povinností podávání zpráv v oblasti právních předpisů souvisejících s politikou životního prostředí a o změně nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 166/2006 a (EU) č. 995/2010, směrnic Evropského parlamentu a Rady 2002/49/ES, 2004/35/ES, 2007/2/ES, 2009/147/ES a 2010/63/EU, nařízení Rady (ES) č. 338/97 a (ES) č. 2173/2005 a směrnice Rady 86/278/EHS

Protokol o občanskoprávní odpovědnosti a náhradě za škodu způsobenou účinky průmyslových havárií přesahujícími hranice států na přeshraniční vody

Protokol o odpovědnosti a náhradě škody v případě škod způsobených přeshraničním pohybem a zneškodňování nebezpečného odpadu

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/35/ES ze dne 21. dubna 2004 o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí

Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2013/30/EU ze dne 12. června 2013 o bezpečnosti činností v odvětví ropy a zemního plynu v moři a o změně směrnice 2004/35/ES

Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené činnostmi nebezpečnými životnímu prostředí (Luganská úmluva)

Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené ropným znečištěním

Vídeňská úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody

Zákon č. 17/1992 Sb., o ochraně životního prostředí

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích

Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách

Zákon č. 186/2003 Sb., o územním plánování a stavebním řádu

Zákon č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmy a její nápravě

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

4 Seznam judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 59/14.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 2. 2020, č. j. 6 As 104/2019-70.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.4.2021, sp. zn. 25 Cdo 1131/2019.

5 Seznam komentářové literatury

PAŠEK, Martin. § 2926 [Škoda na nemovité věci]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha:

C. H. Beck, 2023, [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgnpw2nrql4zc443cl4zdamjlsl44dsx3qmyzdsrwrw#>.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). Wolters Kluwer, [cit. 2024-04-10]. ASPI_ID KO89_a2012CZ. ISSN 2336-517X. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11656/1/2>.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: Komentář, Svazek VI, (§ 2521-3081). Wolters Kluwer, [cit. 2024-04-10]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. ISSN 2336-517X. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/11398/1/2>.

6 Seznam odborných časopisů

Lenka Bahýřová. *Odpovědnost za ztráty na životním prostředí v mezinárodním právu*. Časopis pro právní vědu a praxi 3:277-284, [cit. 2024-04-10]. Dostupný z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=832078>.

7 Ostatní zdroje

Green Paper on remedying environmental damage (OJ C, C/149, 29.05.1993, p. 12). Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/68a4fac8-f843-4776-9a4e-c63a2d8e42df>.

Bílá kniha o ekologické odpovědnosti, COM(2000) 66 final, 9. 2. 2000. Dostupné z: https://docplayer.cz/1323522-Bila-kniha-o-ekologicke-odpovednosti.html#google_vignette.

Odpovědnost za ztráty na životním prostředí

Abstrakt

Text diplomové práce se věnuje právní úpravě odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v českém právním řádu. V úvodu je zdůrazněn rostoucí význam globálního přístupu k ochraně životního prostředí v souvislosti s negativními dopady lidských činností.

Dále je popsána deliktní odpovědnost v právu životního prostředí, která zahrnuje odpovědnost trestní a správní. Jsou zde rozebrána konkrétní ustanovení trestního zákoníku a správního práva týkající se tohoto tématu, dále také hlavní funkce a nedostatky deliktní odpovědnosti. Toto shrnutí je v práci zařazeno pro ucelenost výkladu o odpovědnosti za ztráty na životním prostředí.

Následně se text věnuje odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v mezinárodním a evropském právu, kde je kladen důraz především na významné dokumenty. Nejvíce je rozvedena Luganská úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené činnostmi nebezpečnými životnímu prostředí a v evropské legislativě pak Směrnice 2004/35/ES.

Náplní dalšího textu je konkrétní úpravu odpovědnosti za ztráty na životním prostředí v českém právním řádu. Rozebrána je odpovědnost za škodu dle občanského zákoníku, zde více rozvedena prevenční povinnost, a také náhrada škody. Poslední kapitola se zabývá odpovědností za ekologickou újmu, a to právní úpravou dle zákona o životním prostředí a zákona o předcházení ekologické újmě. Odpovědnost za škodu i odpovědnost za ekologickou újmu mají několik nedostatků, které jsou na příslušných místech rozebrány.

Diplomová práce popisuje současnou právní úpravu odpovědnosti za ztráty na životním prostředí a také identifikuje problémy a slabá místa legislativy, které by po nápravě mohly vést ke zlepšení ochrany přírody. Hlavním cílem je tedy poskytnout komplexní rozbor a zhodnocení právních nástrojů odpovědnosti za ztráty na životním prostředí, které tak nepřímo podporují udržitelný rozvoj a ochranu jednotlivých přírodních zdrojů i celých ekosystémů.

Klíčová slova

odpovědnost, ztráty na životním prostředí, právo životního prostředí

Liability for environmental damages

Abstract

This diploma thesis deals with the legal regulation of liability for environmental damages within the Czech legal system. The introduction highlights the increasing significance of a global approach to environmental protection due to the negative impacts of human activities.

Delictual liability in environmental law is also described, covering both criminal and administrative liability. The analysis includes relevant provisions of the Criminal Code and administrative law, as well as the primary functions and shortcomings of delictual liability. This summary is essential for a thorough understanding of liability for environmental damages.

The thesis is devoted to liability for environmental damages under international and European law, with a focus on key documents. It provides an in-depth analysis of the Lugano Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment and European Directive 2004/35/EC.

The final chapters focus on the specific regulation of liability for environmental damages in the Czech legal system. This includes liability for damages under the Civil Code, the duty of care, and compensation for damages. The last chapter deals with liability for ecological harm and its legal regulation in Act No. 167/2008 Coll., on Prevention and remedying environmental damage and in Act No. 17/1992 Coll., on the Environment. The deficiencies in legal regulations are discussed in detail.

The thesis outlines the current legal regulation of liability for environmental damage and identifies the weaknesses and problems in the legislation. Addressing these issues could lead to improvements in environmental protection. The main goal is to provide a comprehensive analysis and assessment of legal tools for liability for environmental damages. These tools indirectly support sustainable development and the protection of individual resources as well as entire ecosystems.

Key words

liability, environmental damages, environmental law